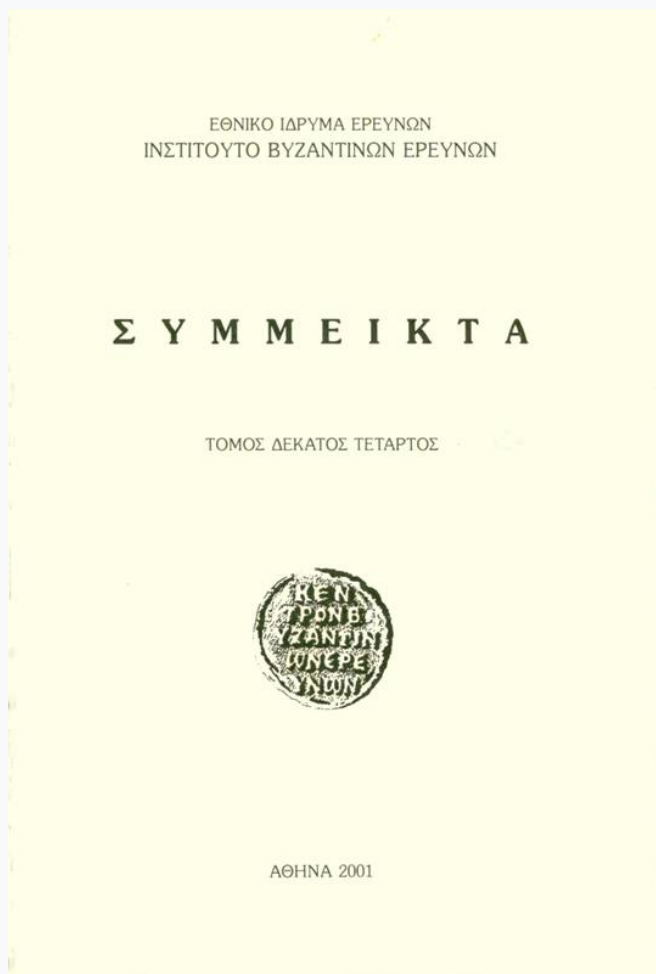

Byzantina Symmeikta

Vol 14 (2001)

SYMMEIKTA 14

**Τὰ τοῦ μετοχίου τῶν Παλατίων χαρτῶα
δικαιώματα: Σύσταση, τοπογραφικά δεδομένα και
εντοπισμός ενός μετοχίου της Λεμβιώτισσας
(Σμύρνη)**

Πάρις ΓΟΥΝΑΡΙΔΗΣ

doi: [10.12681/byzsym.876](https://doi.org/10.12681/byzsym.876)

Copyright © 2014, Πάρις ΓΟΥΝΑΡΙΔΗΣ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΓΟΥΝΑΡΙΔΗΣ Π. (2008). Τὰ τοῦ μετοχίου τῶν Παλατίων χαρτῶα δικαιώματα: Σύσταση, τοπογραφικά δεδομένα και εντοπισμός ενός μετοχίου της Λεμβιώτισσας (Σμύρνη). *Byzantina Symmeikta*, 14, 95–141.
<https://doi.org/10.12681/byzsym.876>

ΠΑΡΙΣ ΓΟΥΝΑΡΙΔΗΣ

τὰ τοῦ μετοχίου τῶν Παλατίων χαρτῶα δικαιώματα

Σύσταση, τοπογραφικά δεδομένα και εντοπισμός
ενός μετοχίου της Λεμβιώτισσας (Σμύρνη)

*Η Σμύρνη έχει χάσει τον ήσκιο της,
όπως τα φαντάσματα.*

Γ. Σεφέρης

Ανάμεσα στα έγγραφα που βρίσκονται στον αρχαιακό κώδικα της μονής Θεοτόκου της Λεμβιώτισσας, που ήκμασε τον 19^ο αιώνα στη Σμύρνη, υπάρχουν και αυτά που αποτελούν μια ενότητα με τον τίτλο *τὰ τοῦ μετοχίου τῶν Παλατίων χαρτῶα δικαιώματα, ἅτινα δὴ καὶ ἄρχονται ἀπὸ τῶν ᾧδε*¹. Πρόκειται, δηλαδή, για τη μεταγραφή των εγγράφων ενός φακέλου που αφορούσαν μια ιδιοκτησία της μονής, ιδιοκτησία που συνιστούσε το μετόχι των Παλατίων². Το μετόχι βρισκόταν στον κάμπο του

1. MM Δ', σελ. 142.

2. Πρόκειται για τα έγγραφα MM Δ', αρ. 75-102, με εξαίρεση το αρ. 78, με το οποίο ο αυτοκράτορας Ιωάννης Γ' δίνει εντολή στο σεβαστό Μιχαήλ Καδιανό να αναζητήσει τα κτήματα της μονής της Λεμβιώτισσας που έχουν καταπατηθεί, πρβλ. F. DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 bis 1453, 3. Teil: Regesten von 1204-1282*, 2η έκδ. P. WIRTH, Μόναχο 1977, 4. Teil: *Regesten von 1282-1341*, Μόναχο-Βερολίνο 1966 (στο εξής: DÖLGER, *Regesten*), αρ. 1713. Για το έγγραφο και το ρόλο του Καδιανού, βλ. Hélène AHRWEILER, *L'histoire et la géographie de la région de Smyrne entre les deux occupations turques (1081-1317), particulièrement au XIIIe siècle*, *TM* 1, 1965, 2-204 (Η ΊΔΙΑ, *Byzance: les pays et les territoires*, Λονδίνο 1976, IV, στο εξής: AHRWEILER, *Smyrne*), ειδ. 139-140. Για το χαρακτήρα της παρουσίας του Καδιανού στην περιοχή: M. J. ANGOLD, *A Byzantine Government in Exile. Government and Society under the Laskarids of Nicaea, 1204-1261*, Οξφόρδη 1974 (στο εξής: ANGOLD, *Government*), 125 και 268.

Στα έγγραφα του μετοχίου πρέπει να προστεθούν: α) το πωλητήριο των οικογενειών Κολελού και Αββαδοπούλου προς τη Λεμβιώτισσα (MM Δ', αρ. 148, βλ. και πιο κάτω, σελ. 123-124) και β) η σειρά των αυτοκρατορικών εντολών και των δικαστικών αποφάσεων που αφορούν τη διαμάχη της Λεμβιώτισσας με το Μιχαήλ Κομνηνό Βρανά (αρ. 178.I-178.VI, βλ. και πιο κάτω, σελ. 118, σημ. 75).

Μεμανιωμένου (Μενεμένης) που απλωνόταν στα βόρεια παράλια του κόλπου της Σμύρνης³.

Τα *χαρτῶα δικαιώματα* του μετοχίου των Παλατίων αποτελούν μια ενότητα εγγράφων που επιτρέπουν τη μελέτη: α) Της συγκρότησης και του διοικητικού-οικονομικού χαρακτήρα του μετοχίου. β) Της τοπογραφικής εικόνας, περισσότερο ή λιγότερο σαφούς, των κτημάτων του μετοχίου. Πράγματι, οι τοπογραφικές ενδείξεις των εγγράφων, ιδιαίτερα των πράξεων παράδοσης της γης, επιτρέπουν τη σχηματική μικροχαρτογράφηση των κτημάτων του μετοχίου, θέτοντας, ταυτόχρονα, με τα αντιφατικά δεδομένα, σειρά από προβλήματα. γ) Της θέσης του μετοχίου μέσα στο χώρο.

Συγκρότηση του μετοχίου

Τα συστατικά έγγραφα του μετοχίου των Παλατίων είναι οι δωρεές του Ιωάννη Γ΄ Βατάτζη στη μονή της Λεμβιώτισσας και οι περιορισμοί που έγιναν σε εκτέλεση των αυτοκρατορικών εντολών για καταγραφή και παράδοση της γης⁴, δηλαδή:

1) Ένα *δωρεαστικό πρόσταγμα*, του Ιουνίου του 1231, για γη δύο *ζευγαρίων* από το αυτοκρατορικό ζευγηλατείο στον Κούκουλο⁵, και τον περιορισμό που διενεργήθηκε από κατοίκους της περιοχής, με επικεφαλής τον παλατοφύλακα (ή Παλατοφύλακα;) Βασίλειο⁶, τον Ιούλιο του ίδιου έτους⁷.

2) Ο *περιορισμός* που έκανε ο προκαθήμενος του κάστρου Σμύρνης Ιωάννης Αλωπός τρία χρόνια αργότερα, το Μάιο του 1234, ύστερα από τη νέα αυτοκρατορική δωρεά *έξι ζευγαρίων γης από της κατά τον Κούκουλον δημοσιακής γης της ποτέ ύποκειμένης τῶ ἐκεῖσε ὄντι ζευγηλατεία*⁸. Ο Αλωπός καταγράφει και παραδί-

3. Για την περιοχή, πρβλ. AHRWEILER, *Smyrne*, 16 κ.ε., βλ. και πιο κάτω, σελ. 135 κ.ε.

4. Για την παραχώρηση στη Λεμβιώτισσα της αυτοκρατορικής περιουσίας, ANGOLD, *Government*, 124, 127.

5. Για τον Κούκουλο, βλ. AHRWEILER, *Smyrne*, 31 και κυρίως 61-62, βλ. και πιο κάτω, σελ. 135.

6. Δεδομένου ότι η περιοχή είχε αυτοκρατορικά οικήματα (βλ. πιο κάτω, σελ. 135 κ.ε.), τόσο το λειτούργημα του παλατοφύλακα όσο και το οικογενειακό όνομα Παλατοφύλακας, προερχόμενο από το λειτούργημα, θα ταίριαζαν στην περίπτωση.

7. MM Δ΄, αρ. 75, σελ. 142, πρβλ. DÖLGER, *Regesten*, αρ. 1725, αρ. 76, σελ. 142-144. Για τη σύνθεση της ομάδας που έκανε την καταγραφή, βλ. πιο κάτω, σελ. 137.

8. MM Δ΄, αρ. 79, σελ. 146-150, πρβλ. DÖLGER, *Regesten*, αρ. 1737. Για τον Ιωάννη Αλωπό, βλ. AHRWEILER, *Smyrne*, σελ. 157. Για την ιδιότητά του ως κατόχου προνοίας, βλ. ANGOLD, *Government*, 125 σημ. 18, και ως προκαθήμενου, 265-266.

δει στη μονή της Λεμβιώτισσας τρία κτήματα, τα οποία αν και βρίσκονταν το ένα κοντά στο άλλο, δεν πρέπει να συνόρευαν μεταξύ τους⁹.

Την ιδιοκτησία της Λεμβιώτισσας, *ἐν τρισὶ κατατομαῖς καὶ τοποθεσίαις*, περιλαμβάνει και το πρακτικό της μονής που, ύστερα από αυτοκρατορική εντολή, έγινε από το στρατοπεδάρχη Θρακισίων και Φιλαδελφείας Μιχαήλ Φωκά το 1235¹⁰. Ο περιορισμός του Φωκά ακολουθεί γενικά την καταγραφή των κτημάτων της μονής από τον Ιωάννη Αλωπό, αλλά δεν είναι αντιγραφή της. Σε πολλά σημεία, μάλιστα, η οριοθέτηση του Μιχαήλ Φωκά διαφέρει ριζικά από εκείνη που ακολουθεί ο Αλωπός.

3) Η *πρόσταξις*, του Μαΐου του 1234, με την οποία ο αυτοκράτορας Ιωάννης Γ΄ όριζε τη μονή της Λεμβιώτισσας να *ἐπικρατεῖν καὶ τὰ ἐκεῖσε παλάτια ... καὶ περιποιεῖσθαι ταῦτα*. Τα παλάτια, *ὀσπίτια* κατά το Μιχαήλ Φωκά¹¹, βρίσκονταν *εἰς τὰ κατὰ τὸν Κούκουλον Παλάτια*¹². Με την *πρόσταξι*, ο αυτοκράτορας Ιωάννης Γ΄ καθιστά τη μονή ιδιοκτήτη των οικημάτων και δίνει εντολή να τα φροντίζει. Επίσης, δίνει εντολή να εγκαταστήσει ιερέα ο οποίος θα ιερουργεί τον εκεί ναό. Στην ιδιοκτησία της μονής, ο αυτοκράτορας συμπεριλαμβάνει και κάποιο λουτρό καθώς και ένα περιβόλι, τα οποία βρίσκονταν στην περιοχή¹³.

Η *πρόσταξις* αποτελεί την πράξη σύστασης του μετοχίου. Έχοντας, με τα προηγούμενα έγγραφα δωρίσει στη μονή τη γη που ανήκε στο δημόσιο, με την *πρόσταξι*, ο αυτοκράτορας όχι μόνον παραχωρεί τα οικήματα αλλά και απαλλάσσει τη μονή από τα τέλη, που όφειλε για την καλλιέργεια των κτημάτων αυτών. Πράγματι, λίγες ημέρες πριν την έκδοση της *προστάξεως*, όταν παραχωρούσε τη γη των

9. Βλ. πιο κάτω, σελ. 138-139.

10. DÖLGER, *Regesten*, αρ. 1742, MM Δ΄, αρ. 2, σελ. 9-13. Για το Μιχαήλ Φωκά, βλ. AHRWEILER, *Smyrne*, 141-142, η οποία τον κατατάσσει ανάμεσα στους δούκες του θέματος των Θρακισίων. Για την καταγραφή που ο Μιχαήλ Φωκάς ενήργησε, βλ. ANGOLD, *Government*, 216-217, L. MAKSIMONIC, *The Byzantine provincial administration under the Palaiologoi*, Άμστερνταμ 1988 (στο εξής MAKSIMONIC, *Administration*), 108.

11. MM Δ΄, αρ. 2, σελ. 13.

12. MM Δ΄, αρ. 77, σελ. 145, πρβλ. DÖLGER, *Regesten*, αρ. 1739.

13. Το περιβόλι αναφέρεται και από το Φωκά, ανάμεσα στις άλλες ιδιοκτησίες *ἐντὸς ... τῆς τῶν Παλατίων περιοχῆς*. Το περιβόλι ήταν *ἰδιοπερίοριστον*, περιφραγμένο *διὰ τείχους πλινθωτοῦ* και σ' αυτό υπήρχαν διάφορα οπωροφόρα δένδρα και *καράφιον κερσαῖον ὀλιγωστόν*. Ο Φωκάς ισχυρίζεται ότι το περιβόλι ήταν αυτοκρατορική δωρεά *διὰ βασιλικῶν προσκυνητῶν ὀρισμῶν* (MM Δ΄, αρ. 2, σελ. 13, πρβλ. DÖLGER, *Regesten*, αρ. 1719). Τα περί απόλυσης αυτοκρατορικών ὀρισμῶν επαναλαμβάνει και το χρυσόβουλλο του Ιωάννη Γ΄, που εκδόθηκε για να επικυρώσει το πρακτικό του Φωκά (αρ. 3, σελ. 18-22, πρβλ. DÖLGER, *Regesten*, αρ. 1749). Ωστόσο, στον κώδικα της Λεμβιώτισσας, εκτός από την *πρόσταξι*, δεν υπάρχει άλλο αυτοκρατορικό έγγραφο που να δωρίζει στη μονή το περιβόλι.

έξι *zeugaríων*, ο αυτοκράτορας ανέφερε ότι η μονή όφειλε να την κατέχει ... και νέμνται και δι' οίκείων *zeugaríων* εργάζηται και τήν έξ αύτης άποφέρηται πρόσσοδον¹⁴. Αντίθετα, στην πρόσταξι, ο αυτοκράτορας προσθέτει ότι η μονή θα κατέχει τούς εκείσε προσκαθημένους ξένους, έλευθέρους και τῶ δημοσίῳ άνεπιγνώστους, και τήν έκ τούτων συνεισφοράν άποκερδαίνειν¹⁵. Με άλλα λόγια, ο αυτοκράτορας καθιστά την ιδιοκτησία της μονής μια οικονομική μονάδα, όπου η μονή μπορούσε να εγκαταστήσει καλλιεργητές.

Η διαφορά αυτή δεν κρύβει μόνον την παραχώρηση του δικαιώματος εγκατάστασης των καλλιεργητών στο μετόχι, αλλά και τη φορολογική απαλλαγή της μονής από τα τέλη των παροίκων. Έτσι, ο αυτοκράτορας, λίγους μήνες αργότερα, το Δεκέμβριο του 1234, δίνοντας την εντολή στο στρατοπεδάρχη Φωκά να άναθεωρήση τα κτήματα της Λεμβιώτισσας¹⁶, αναφέρει ότι οι μοναχοί εγκατέστησαν στα κτήματα της μονής τούς ξένους και τῶ δημοσίῳ άνεπιγνώστους. Ο Φωκάς όφειλε να καταγράψει τούς ξένους και να τούς παραδώσει ίν' έχωσι τούτους ως οίκείους και δεφανδεύωσιν αούτους και έξκουσσεύωσιν κατά τὸ καθόλου τῆς έξκουσσείας κεφάλαιον. Πρέπει να αναφερθεί ότι, στην εντολή του, ο Ιωάννης Γ' δεν ανέφερε ονομαστικά τα Παλάτια και ο Φωκάς παραδίδει ξένους μόνο για ένα άλλο κτήμα της μονής, το *χωρίον ή Βάρη*¹⁷. Ωστόσο, φαίνεται ότι η μονή χρησιμοποιούσε κάποιους ανθρώπους για την καλλιέργεια των κτημάτων του μετοχίου των Παλατίων, καθώς το χρυσόβουλλο του 1235 που επικυρώνει τις κτήσεις της μονής μνημονεύει πως ο Φωκάς, *διὰ πρακτικοῦ*, παρέδωσε ξένους στη γη αυτή, *εις συγκρότησιν τῶν δουλειῶν τῶν μοναχῶν*¹⁸. Άλλωστε, πολύ αργότερα, το 1274, όταν ο αυτοκράτορας δίνει την εντολή στους κατά τόπους *ένεργουήτας* να αναζητήσουν και να αναγκάσουν τούς παροίκους της Λεμβιώτισσας να επιστρέψουν στα κτήμα-

14. MM Δ', αρ. 79, σελ. 146 και DÖLGER, *Regesten*, αρ. 1737. Το ίδιο επαναλαμβάνει και ο Ιωάννης Αλωπός, όταν παραδίδει στη Λεμβιώτισσα την ύπεργη και νομαδιαία γη των έξι *zeugaríων*. Ο Αλωπός προσπαθεί να ερμηνεύσει την αυτοκρατορική εντολή και τονίζει ότι η μονή οφείλει να καλλιεργεί (*κατακάμνεσθαι*), με *zeugária* της, την ύπεργη γη για διατροφή (*zώάρκεια*) των μοναχών της, ενώ στη λιβαδιαία θα νέμονται ζώα της: MM Δ', αρ. 79, σελ. 149.

15. MM Δ', αρ. 79, σελ. 146.

16. MM Δ', αρ. 2, σελ. 5, πρβλ. DÖLGER, *Regesten*, αρ. 1742.

17. MM Δ', αρ. 2, σελ. 14.

18. MM Δ', αρ. 3, σελ. 20 [1235]: πρβλ. DÖLGER, *Regesten*, αρ. 1749. Το γεγονός επαναλαμβάνουν και τα χρυσόβουλλα των Ιωάννη Δ' Λάσκαρι και Ανδρονίκου Β' Παλαιολόγου: MM Δ', αρ. 4, σελ. 24 [1258], αρ. 6, σελ. 30 [1284], πρβλ. DÖLGER, *Regesten*, αρ. 1853, 2100.

τα της μονής, που είχαν εγκαταλείψει, αναφέρει ονομαστικά και τα Παλάτια ως τόπο όπου η μονή διέθετε ανθρώπους για να εργάζονται στη γη της¹⁹.

Οι διαδοχικές εκφράσεις των αυτοκρατορικών εγγράφων ότι δίνεται γη α) *εἰς τὸ ζευγηλατεῖον τῆς βασιλείας μου τὸν Κούκουλον* (Ιούνιος 1231)²⁰, β) *ἀπὸ τῆς κατὰ τὸν Κούκουλον δημοσιακῆς γῆς τῆς ποτὲ ὑποκειμένης τῶ ἐκεῖσε ὄντι ζευγηλατεῖω τῆς βασιλείας μου* (Μάρτιος 1234)²¹ και γ) *ἔφθασεν ἡ βασιλεία μου δωρησασθαι τῇ μονῇ τῶν Λέμβων τὴν εἰς τὰ κατὰ τὸν Κούκουλον Παλάτια* [δημοσιακή] *γῆν* (Μάιος 1234)²², δείχνουν ότι η γη που ανήκε στον δημόσιο περιήλθε σταδιακά στη Λεμβιώτισσα. Ο μεσάζων Δημήτριος Τορνίκης, στη *γραφή* που απευθύνει στον προκαθήμενο του κάστρου Σμύρνης Ιωάννη Αλωπό, προκειμένου να διενεργήσει την *παράδοσι* των κτημάτων, αναφέρει ότι η αυτοκρατορική δωρεά συνίσταται *ἀπὸ τῆς εἰς τὸν Κούκουλον γῆς τῶν Παλατίων*, δηλαδή τη γη των Παλατίων που βρισκόταν στον Κούκουλο. Με άλλα λόγια, ο μεσάζων ταυτίζει εμμέσως τα κτήματα των Παλατίων με το βασιλικό ζευγηλατεῖο που βρισκόταν στον Κούκουλο. Εκτελώντας την αυτοκρατορική εντολή, ο προκαθήμενος της Σμύρνης Ιωάννης Αλωπός αναφέρει ότι *ἀνεθεωρήσαμεν ἐνώπιον πάντων τὴν νεμομένην γῆν δικαίω τοῦ δημοσίου*. Ο Αλωπός προσθέτει ότι στη γη που παρέδωσε περιλαμβάνονταν και νομαδιαία γη ενός *ζευγαρίου*, δεδομένου ότι η ἀρόσιμη γη του δημοσίου δεν ήταν αρκετή. Αν ερμηνεύουμε σωστά τα λεγόμενα του Αλωπού, το γεγονός ότι ἐξάντλησε όλα τα αποθέματα ἀρόσιμης γης του δημοσίου στην περιοχή, πείθει ότι όλες οι γαίες του αυτοκρατορικού ζευγηλατεῖου εκχωρήθηκαν στη Λεμβιώτισσα. Επιστέγασμα της αυτοκρατορικής δωρεάς ήταν η παραχώρηση των κτισμάτων (*ναοῦ, οἰκημάτων, περιβολίου, λουτροῦ*) *εἰς τὰ κατὰ τὸν Κούκουλον Παλάτια*. Το 1235, όταν πλέον τα κτήματα έχουν παραδοθεί και συνιστούν το μετόχι των Παλατίων, ο Μιχαήλ Φωκάς χαρακτηρίζει ὅλη τη γη που ανήκει στη Λεμβιώτισσα ως *κατὰ τὸν κάμπον τοῦ Μεμανιωμένου γῆ ὑπὸ τὸ βασιλικὸν ζευγηλατεῖον τῶν Παλατίων πρώην τελοῦσα*²³. Πρόκειται για τη μοναδική σαφή μαρτυρία που διαθέτουμε ότι ὅλη η γη που δόθηκε στη Λεμβιώτισσα αποτελούσε το *ζευγηλατεῖον τῶν Παλατίων*.

19. MM Δ', αρ. 166, σελ. 262, πρβλ. Dölger, *Regesten*, αρ. 1784, για την χρονολόγηση της φυγής στα 1274, βλ. Π. ΓΟΥΝΑΡΙΔΗΣ, Παρατηρήσεις για τους παροίκους τον 13ο αι., *Επιστημονικό Συμπόσιο στη μνήμη Νίκου Σβορώνου*, Αθήνα 1990, 210 και σημ. 33.

20. MM Δ', αρ. 75, σελ. 142.

21. MM Δ', αρ. 79, σελ. 146.

22. MM Δ', αρ. 77, σελ. 145.

23. MM Δ', αρ. 2, σελ. 9.

Για την κοινή αντίληψη, το μετόχι των Παλατίων της Λεμβιώτισσας αποτελούσε μια οικονομική ενότητα, τη συνέχεια του ζευγηλατείου. Κατά το έγγραφο του διακανονισμού της Λεμβιώτισσας με το Μιχαήλ Βαρδαχλά, *η εν τῇ τοποθεσίᾳ τῶν Παλατίων* ιδιοκτησία της Λεμβιώτισσας αποτελούσε *μετόχιον ... τῆς μονῆς ... διὰ προσκυνητοῦ χρυσόβουλλου τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως ἐκείνου, κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Δούκα*²⁴. Ὅμως, κατά πόσο είναι επιτρεπτό να θεωρήσουμε πως ὅ,τι αποτελούσε το αυτοκρατορικό ζευγηλατείο, μιαν αυτόνομη οικονομική εκμετάλλευσ²⁵, μετετράπη σε μια ἄλλη (οικονομική;) μονάδα, το μετόχι των Παλατίων; Τα χρυσόβουλλα, που ακολουθούν χρονικά την καταγραφή του Φωκά, αναφέρουν ως ιδιοκτησία της Λεμβιώτισσας κάθε κτήμα του μετοχίου ξεχωριστά²⁶. Το ίδιο συμβαίνει και με την επικύρωση των ιδιοκτησιῶν της μονῆς ἀπὸ τον πατριάρχη Ἀρσένιο²⁷. Ἀλλὰ και οἱ προϊστάμενοι των διοικητικῶν υπηρεσιῶν του θέματος· ο πικέρνης Ἰωάννης Καντακουζηνός, το 1247, και ο Γεώργιος Μακρηνός, το 1256, δίνοντας ἐντολή στους υφιστάμενούς τους να μὴ ἐπεμβαίνουν στις ιδιοκτησίες της Λεμβιώτισσας²⁸, αναφέρουν τα Παλάτια ως περιοχὴ ὅπου βρίσκεται ἡ περιουσία της μονῆς, με τον ἴδιο τρόπο που κάνουν λόγο για τὴ Μανταία, στην οποία ἡ μονὴ εἶχε ιδιοκτησίες, ἀλλὰ δεν κατείχε ὅλο το χωρίο. Μόνον το χρυσόβουλλο του Ἰωάννη Δ΄ μνημονεύει το μετόχι των Παλατίων²⁹. Ἐπίσης, σε ἀπόφαση του δικαστηρίου που ἐγένε ἐπὶ τόπου αναφέρεται ὅτι τα μέλη του πήγαν στα Παλάτια, που ἦταν μετόχι της μονῆς³⁰. Εἶναι φανερό, πως, ἀν το μετόχι των Παλατίων αποτελούσε για τὴ

24. MM Δ', αρ. 84, σελ. 154.

25. P. GOUNARIDIS, *L'exploitation directe de la terre par l'État de Nicée (1204-1261): le «zeugelateion»*, Πρακτικά του Ἑλληνογαλλικοῦ Συνεδρίου, *Οἱ ἐπιστῆμες τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς κοινῶνίας: Ὁ ἀγροτικὸς κόσμος στο μεσογειακὸ κόσμο*, Ἀθήνα 1988, 619-626.

26. MM Δ', αρ. 3, σελ. 20, αρ. 4, σελ. 25, αρ. 6, σελ. 30.

27. MM Δ', αρ. 181, σελ. 288, πρβλ. V. LAURENT, *Les registes des actes du Patriarcat de Constantinople*, I. IV, *Les registes de 1208 à 1309*, Παρίσι 1971, αρ. 1330.

28. MM Δ', αρ. 130, σελ. 217, αρ. 138, σελ. 224. Για τον Καντακουζηνό και το Μακρηνό, βλ. AHRWEILER, *Smyrne*, 144-145, 146, ANGOLD, *Government*, 210-211, 250-251, 255 και ΜΑΚΣΙΜΟΝΙĆ, *Administration*, 108.

29. MM Δ', αρ. 4, σελ. 25. Για το χρυσόβουλλο, βλ. πιο πάνω, σελ. 98, σημ. 18. Ο χαρακτηρισμὸς *μετόχιον* δίνεται προκειμένου να γίνει λόγος για ἓνα χωράφι, του Κατζιβαρηνού, για το οποίο ἡ Λεμβιώτισσα βρισκόταν σε διαμάχη με το φερόμενο ως ιδιοκτῆτη. Για τὴ διαμάχη MM Δ', αρ. 82, σελ. 153-154 [Φεβρουάριος 1259], αρ. 83, σελ. 154-155 [Ἰούνιος 1259], πρβλ. DÖLGER, *Regesten*, αρ. 1868, 1874. Ἡ διαμάχη θα λυθεῖ οριστικὰ το 1263, πρβλ. αρ. 84, σελ. 155-157.

30. MM Δ', αρ. 178.IV, σελ. 281 [7 Μαΐου 1287]. Πρβλ. τὴν ἐκφραση *ἐν τῇ γῆ τῶν Παλατίων*, που ἀναφέρει το χρυσόβουλλο για τὴν ἐγκατάσταση των καλλιεργητῶν: MM Δ', αρ. 3, σελ. 20.

μονή μια αυτόνομη μονάδα, δεν συνέβαινε το ίδιο για τις διοικητικές αρχές, για τις οποίες τα κτήματα του μετοχίου αποτελούσαν ιδιοκτησίες της Λεμβιώτισσας.

Τα κτήματα του μετοχίου των Παλατίων

I. Πρώτο κτήμα

Ο ποταμός Έρμων οριοθετούσε προς νότο το πρώτο κτήμα του μετοχίου των Παλατίων³¹. Το κτήμα αποτελούσαν χωράφια που παραδόθηκαν στη Λεμβιώτισσα σε δύο διαφορετικές στιγμές.

Τον Ιούλιο του 1231, ο παλατοφύλακας Βασίλειος παρέδωσε γη δύο ζευγαρίων στο βασιλικό ζευγηλατείο στον Κούκουλο³². Την εικόνα αυτού του πρώτου μέρους του κτήματος συμπληρώνει η παράδοσις του Αλωπού (Μάιος του 1234), η οποία περιγράφει το τρίγωνο που σχηματίζεται στο νοτιοανατολικό άκρο³³. Η καταγραφή του Μιχαήλ Φωκά (του 1235) δίνει ολοκληρωμένη την εικόνα του κτήματος³⁴. Σύμφωνα με τα λεγόμενά του, ο Μιχαήλ Φωκάς σηματοδότησε την περίμετρο του κτήματος θέτοντας στήλες-όρια³⁵.

Το σημείο εκκίνησης

καταγραφή παλατοφύλακα Βασιλείου	καταγραφή Αλωπού	καταγραφή Φωκά
ἤρξάμεθα ἀπὸ τοῦ καταλύμ(α)τος ²⁶ τοῦ Ἄριστινοῦ, ἤγουν ἀπὸ τοῦ πλησιάζοντος αὐτὸ λάκκ(ου) ²⁷ συνενωμένον, κρατοῦντο(ς) τὴν ὁδὸν τὴν ἀπάγουσαν ²⁸ ἐν τῷ Σαρρακηνικῷ	ἄρχεται ἀπὸ τοῦ λάκκου τοῦ ⁵⁶ λεγομένου τοῦ Ἄριστινοῦ, εἰς ὃν καὶ δρόμος βασιλικός, ⁵⁷ κατερχόμενος ἀπὸ τῆς Φωκαί(ας) πλησίον τοῦ κ(α)ταλύμ(α)τος τοῦ Πετρίτζη	ἄρχεται ἀπὸ τ(ῆς) ²⁰³ ὁδοῦ τῆς ἀπαγούσης εἰς τὸ Σαρρακηνικ(όν), ἧς πλη(σίον) ²⁰⁴ καὶ καταλύμ(α)τα τοῦ προστείου τοῦ Ἄριστινοῦ (καὶ) λάκκο(ς)

31. Για τον ποταμό, βλ. AHRWEILER, *Smyrne*, 16 σημ. 71, και για τη γονιμότητα της κοιλάδας που σχημάτιζε, βλ. ANGOLD, *Government*, 102.

32. MM Δ', αρ. 76, σελ. 143-144.

33. MM Δ', αρ. 79, σελ. 148.

34. MM Δ', αρ. 2, σελ. 9-10.

35. Προκειμένου να γίνει σαφής η ερμηνεία των τοπογραφικών καταγραφών των εγγράφων, εκδίδουμε κατ' αντιπαράθεση τα κείμενα, όπως αυτά έχουν μεταγραφεί από τον κώδικα εν όψει της έκδοσης του αρχείου της Λεμβιώτισσας που ετοιμάζουμε.

Και στα τρία έγγραφα, η καταγραφή αρχίζει από το *λάκκο* που πλησιάζει σε ένα δρόμο. Σύμφωνα με τον Αλωπό, πρόκειται για τη βασιλική οδό προς τη Φώκαια, ενώ κατά τον παλατοφύλακα Βασίλειο και το Μιχαήλ Φωκά ο δρόμος οδηγεί στο Σαρρακηνικό³⁶. Η αντίφαση πρέπει να οφείλεται στη διαφορετική κλίμακα ή οπτική γωνία: ο ίδιος δρόμος οδηγούσε στη Φώκαια, περνώντας από το Σαρρακηνικό. Η καταγραφή του Αλωπού διαφέρει και στο σημείο όπου γίνεται λόγος για το κατάλυμα του Πετρίτζη³⁷, εκεί όπου οι καταγραφές του παλατοφύλακα Βασίλειο και του Φωκά τοποθετούν το κατάλυμα ή τα καταλύματα του Αριστινού³⁸. Το όνομα του Πετρίτζη³⁹ (συγκεκριμένα πρόκειται για χωράφι της Πετρίτζινας) αναφέρεται και από το Φωκά, στην ανατολική πλευρά του κτήματος, νότια από τα καταλύματα του Αριστινού⁴⁰.

Η βόρεια πλευρά

καταγραφή παλατοφύλακα Βασιλείου

καταγραφή Φωκά

<p>κρατοῦντο(ς) τὴν ὁδὸν τὴν ἀπάγουσαν ²⁸ ἐν τῷ Σαρρακηνικῷ, ἐάντο(ς) δεξιὰ τὰ χωράφια ²⁹ τῆς Κρατερῆς, ἀριστερὰ τὸ περιοριζόμενον κλίνοντο(ς) ³⁰ ὀλίγον πρὸς δυσμὰς καὶ καταντοῦντος εἰς τὸ παλαιοευκτῆριον ³¹ τοῦ ἀγ(ίου) Γεωργ(ίου)</p>	<p>ἀπὸ τ(ῆς) ²⁰³ ὁδοῦ τῆς ἀπαγούσης εἰς τὸ Σαρρακηνικ(όν) ἔχεται τοῦ πρὸς δύσιν ἀέρος (καὶ) ²⁰⁸ ἀπέρχεται κατ' εὐθείαν τὸν αὐτὸν ἀέρα (καὶ) κ(α)ταντῶ ²⁰⁹ εἰς τὸ παλαιοευκτῆριον τοῦ ἀγ(ίου) Γεωργ(ίου) τὸ κεχαλασμένον ²¹⁰ μέχρι ἐδάφους</p>
--	---

36. Για την οδό, βλ. Ahrweiler, *SMYRNE*, 17 ΣΗΜ. 73.

37. Για την περιουσία της οικογένειας, βλ. AHRWEILER, *Smyrne*, 173-174. Ο ANGOLD (*Government*, 129 σημ. 50) κατατάσσει την οικογένεια Πετρίτζη μεταξύ των προερχομένων από την περιοχή.

38. Για το προάστιο ή τοποθεσία του Αριστινού, βλ. AHRWEILER, *Smyrne*, 64, 178. Κατά την AHRWEILER (64, σημ. 301) το *προάστιο* και η *τοποθεσία* είναι συχνά συνώνυμα του όρου *χωρίον*. Για τον ορισμό του *προαστίου* F. DÖLGER, *Beiträge zur Geschichte der byzantinischen Finanzverwaltung, besonders des 10. und 11. Jahrhunderts*, Λιψία-Βερολίνο 1927 (ανατύπωση Darmstadt 1960), 115. Για τη δημιουργία των *προαστίων*. N. SVORONOS, *Société et organisation intérieure dans l'empire byzantin au XI siècle: les principaux problèmes*, *Proceedings of the XIIIth International Congress of Byzantine Studies, Main Papers XII*, Λονδίνο-Οξφόρδη 1967, 371-389 (ο *ταίος*, *Études sur l'organisation intérieure, la société et l'économie de l'Empire Byzantin*, Λονδίνο 1973, IX, 1-17, ελληνική μετάφραση: Κοινωνία και εσωτερική οργάνωση στη Βυζαντινή αυτοκρατορία τον 11ο αιώνα: Τα κυριότερα προβλήματα, *Διάλογος* 7 (1989), 5-22).

39. Για τις αφιερώσεις της οικογένεια στη Λεμβιώτισσα, βλ. πιο κάτω, σελ. 107, σημ. 47 και σελ. 139, σημ. 133.

40. Βλ. πιο κάτω, σελ. 107-108.

κρατοῦντο(ς) τὸν αὐτι(ὸν) ||³² ἀέρα πρὸς ὀλίγον καὶ ἀκουμβίζοντο(ς) εἰς τὴν στήλ(ην) τὴν σπηθεῖσ(αν) ||³³ παρ' ἡμῶν, ... ἐῶντο(ς) δεξιὰ τὰ χωράφια ||³⁴ τῆς Κρατερῆς, ἀριστερὰ τὸ περιοριζόμενον

εἶθ' οὕτως ||³⁵ ἀνακλίνοντ(ος) πρὸς ἄρκτον, τὸν αὐτὸν ἀέρα, καὶ ἀκουμβίζει ||³⁶ εἰς τὴν ἐτέρ(αν) στήλ(ην), τὴν σπηθεῖσαν παρ' ἡμῶν, τὴν μαύρην, ἀριστ(ε)ρ(ὰ) ||³⁷ τὸ περιοριζόμενον, δεξιὰ τὰ δίκαια τῆς Κρατερ(ῆς). ||³⁸ κλίνει δέ πρὸς δυσμὰς εἰς τὰ χωράφια τοῦ Μαυροράχ(ου), ||³⁹ ... ἀριστερὰ ||⁴⁰ τὸ περιοριζόμενον, δεξιὰ τὰ δίκαια τοῦ Μαυροράχου

ἔχεται ||²¹¹ καὶ αὐθις τοῦ αὐτοῦ ἀέρος πρὸς ὀλίγον (καὶ) ἀπέρχεται ||²¹² εἰς τὸ ἔτ(ε)ρ(ον) κίόν(ιο) τὸ παρ' ἡμῶν ἐκεῖσε πηχθέν, ... ||²¹³ ... διαιρῶν μὲν δεξιὰ τὰ χ(ωρά)φ(ι)α ||²¹⁴ τοῦ Κρατεροῦ, ἀριστερὰ τὰ περιοριζόμενα

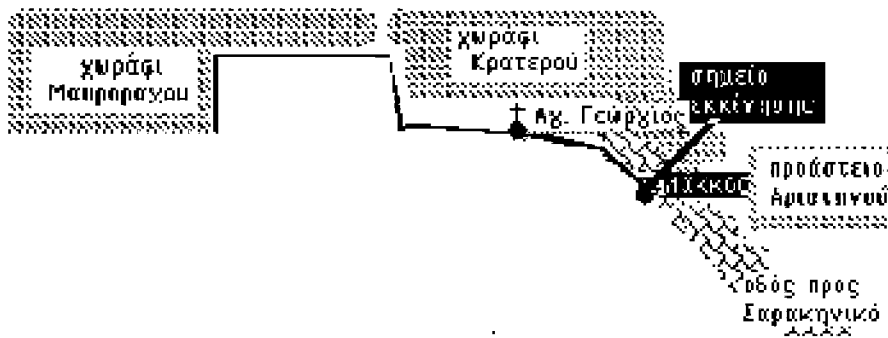
εἶτα κλίνει ||²¹⁵ πρὸς ἄρκτον, ἔχεται τοῦ αὐτοῦ ἀέρος πρὸς ὀλίγον ||²¹⁶ καὶ καταντᾶ εἰς τὴν ἐτέραν στήλ(ην) τὴν διὰ τριγώνου ||²¹⁷ μαύρης πέτρ(ας) παρ' ἡμῶν πηχθεῖσαν... ||²¹⁸... ἀπὸ ταύτης στρέφεται πρὸς δύσιν, ἔχεται ||²¹⁹ τοῦ αὐτοῦ ἀέρος, ἐῶν δεξιὰ διόλου τὰ χ(ωρά)φ(ι)α τοῦ Κρατ(ε)ρ(οῦ), ||²²⁰ ἀριστερὰ τὰ περιοριζόμενα

Σε γενικές γραμμές οι καταγραφές του παλατοφύλακα Βασίλειου και του Φωκά συμφωνούν, όταν περιγράφουν τη βόρεια πλευρά του κτήματος. Από το σημείο εκκίνησης, δηλαδή το λάκκο του Αριστινού, το σύνορο κατευθύνεται βορειοδυτικά ακολουθώντας την οδό προς το Σαρρακηνικό. Στη δεξιά πλευρά του συνόρου, δηλαδή προς το βορρά, σε ὅλο το μήκος του κτήματος, πρέπει να εκτείνονταν τα χωράφια της οικογένειας Κρατερού⁴¹. Και οι δύο καταγραφές συμφωνούν ότι το σύνορο του κτήματος, κλίνοντας προς τα δυτικά, φθάνει στο ερειπωμένο ευκτήριο του αγίου Γεωργίου. Ακολουθώντας την ίδια κατεύθυνση, φτάνει σε μια στήλη, που τόσο ο παλατοφύλακας Βασίλειος όσο και ο Φωκάς ισχυρίζονται ότι έσπισαν για την περίπτωση. Οι δύο καταγραφές αναφέρουν ότι το σύνορο του κτήματος στρέφεται προς τα βόρεια. Στο σημείο αυτό οι δύο καταγραφές αποκλίνουν. Ο Βασίλειος αναφέρει ότι, με κατεύθυνση προς τα δυτικά, το σύνορο φθάνει στα κτήματα του Μαυροράχου, που βρίσκονταν κατά μήκος του βορείου συνόρου του κτήματος. Κατά το Φωκά⁴², στα βόρεια βρίσκονται πάντα τα κτήματα της

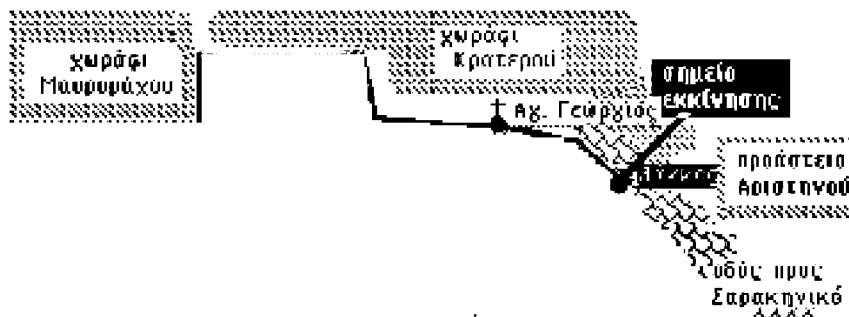
41. Για την παρουσία της οικογένειας, βλ. AHRWEILER, *Smyrne*, 171.

42. Και σε άλλες περιπτώσεις, και σε αντίθεση με τις άλλες καταγραφές, ο Φωκάς τοποθετεί γειτονικό κτήμα μετά τη γωνία που σχηματίζει το σύνορο. Έτσι, ο παλατοφύλακας Βασίλειος τοποθετεί τα κτήματα της Κρατερῆ στα δεξιά του δρόμου προς το Σαρρακηνικό, ενώ τα ίδια κτήματα ήταν, σύμφωνα με το Φωκά, προς τα δυτικά, μετά τη στροφή (βλ. πιο κάτω, σελ. 112). Επίσης, στο προάστειο του Ασάνη, ο Φωκάς παρουσιάζει τα κτήματα κατοίκων της Πέτρας κάτω από το νότιο σύνορο, σε αντίθεση με τον Αλωπό ο οποίος τα τοποθετεί κατά μήκος του ανατολικού συνόρου (βλ. πιο κάτω, σελ. 18). Στο τρίτο κτήμα, ο Φωκάς καταγράφει την ιδιοκτησία της μονής του Σωτήρος Χριστού του Καμελαυκά στη βόρεια πλευρά του κτήματος της Λεμβιώτισσας, σε αντίθεση με την περιγραφή του Αλωπού, ο οποίος την τοποθετεί στο δυτικό σύνορο (βλ. πιο κάτω, σελ. 118-119).

οικογένειας Κρατερού και το σύνορο καταλήγει στα χωράφια του Μαυροράχου⁴³, δηλαδή το σημείο συνάντησης με αυτά τα χωράφια είναι η βορειοδυτική άκρη του κτήματος. Έτσι, κατά το Φωκά, μόνον η δυτική πλευρά γειτονεύει με την ιδιοκτησία του Μαυροράχου. Σύμφωνα με την καταγραφή του παλατοφύλακα Βασιλείου έχουμε το παρακάτω σχήμα:

ενώ σύμφωνα με την καταγραφή του Φωκά, το σχήμα είναι:

Η δυτική πλευρά

καταγραφή παλατοφύλακα Βασιλείου

καταγραφή Φωκά

||³⁸ κλίνει δέ πρὸς δυσμὰς εἰς τὰ χωράφια τοῦ Μαυροράχ(ου), ||³⁹... ἀριστερὰ ||⁴⁰ τὸ περιοριζόμενον, δεξιὰ τὰ δίκαια τοῦ Μαυροράχου

πὸ ταύτης στρέφεται ||²²³ πρὸς μεσημβρίαν, ἔχεται τοῦ αὐτοῦ ἀέρος καὶ ||²²⁴ ἀπέρχεται κατ' εὐθείαν κ(αι) ἀποδιδῶν εἰς τ(ὸ)

43. Στην καταγραφή που κάνουν οι κάτοικοι του χωρίου του Κουκούλου, ο Μαυρόραχος έπρεπε να συμμετάσχει στην ομάδα ως *εἰδήμων* (ΜΜ Δ', αρ. 76, σελ. 144, βλ. πιο κάτω, σελ. 136). Για κάποιο άλλο Μαυρόραχο, γείτονα σε χωράφι που αγόρασε η Λεμβιώτισσα, βλ. πιο κάτω, σελ. 124.

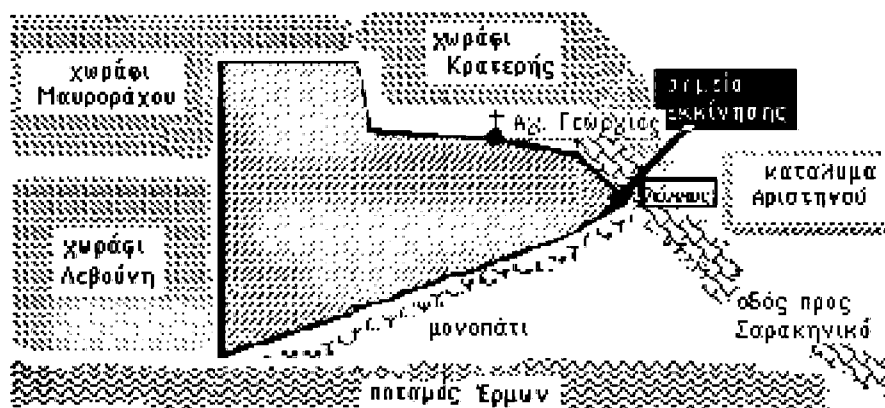
χ(ωρά)φ(ιον) τοῦ βασιλ(ι)κοῦ ||²²⁵ βεστιαρίτου
 κυρ(οῦ) Ἰσαακίου τοῦ Λεβούνη, ... ||²²⁷
 διαιρῶν δεξιὰ τὰ χ(ωρά)φ(ι)α τοῦ Μαυρο-
 ράχ(ου), ἀριστερὰ τὰ περι||²²⁸οριζόμενα
 αὐθις στρέφεται πρὸς) ἀνατολὰς, ἔχεται τοῦ
 αὐτοῦ ||²²⁹ ἀέρος πρὸς ὀλίγον, ἐὼν δεξιὰ τὰ
 δίκαια τοῦ Λεβούνη, ||²³⁰ ἀριστερὰ τὰ περιο-
 ριζόμενα καὶ ἀπέρχεται εἰς τὴν ἐι(έ)ρ(αν) ||²³¹
 στήλ(ην) ... ἀπὸ ταύτης κλίνει αὐθις πρὸς) ||²³³
 μεσημβρί(αν), ἔχεται τοῦ αὐτοῦ ἀέρο(ς)
 κ(α)τ' εὐθει(αν) (καὶ) ἀπέρχεται ||²³⁴ ἐπὶ πολὺ
 καὶ ἀκουμβίζει εἰς τὴν ἀριστερὰν στήλ(ην), ...
 ἔκτοτε στρέφεται πρὸς ὀλίγον, ἐὼν δεξιὰ ||²³⁷
 τὰ δίκαια τοῦ Λεβούνη, ἀριστερὰ τὰ περιορι-
 ζόμενα (καὶ) ||²³⁸ αὐθις κλίνει πρὸς μεσημ-
 βρί(αν)
 ἔχεται τοῦ αὐτοῦ ἀέρος ||²³⁹ καὶ ἀπέρχεται
 μέχρ(ι) καὶ τοῦ ποταμοῦ τοῦ Ἑρμων(ος),
 διαιρ(ῶν) ||²⁴⁰ δεξιὰ τοῦ Λεβούνη, ἀριστερὰ τὰ
 περιοριζόμενα
 κρατοῦντο(ς) τὸν αὐτὸν ἀέρα πρὸς ὀλίγον
 ||⁴⁸ καὶ ἀκουμβίζοντο(ς) εἰς τὴν στήλ(ην) τὴν
 βασιλικὴν, τὸν μαῦρον ||⁴⁹ κίονα. συνεπαγόμε-
 νον τὸν τοιοῦτον ἀέρα καὶ ἀκουμβίζο-
 ντο(ς) ||⁵⁰ εἰς τὸν ποταμὸν τὸν Ἑρμων(α)
 εἴθ' οὕτως ἀνακλίνοντο(ς) πρὸς ||⁵¹ ἀνα-
 τολὰς, κρατοῦντο(ς) τὸ μονοπάτι(ον) τὸ ἀπα-
 γόμενον εἰς τὸ ||⁵² κατάλυμα τοῦ
 Ἄριστι(ν)οῦ, ἔνθα κ(αὶ) ἠρξάμεθα

Ἄν εξαιρέσουμε τὴ διαφορὰ με τὸ κτῆμα τοῦ Μαυροράχου καὶ υποθέτοντας ὅτι
 ὁ Βασίλειος ἐννοεῖ ὅτι τὸ ὄριο κλίνει πρὸς νότο, ὅταν λέει καὶ οὕτως κλίνει πρὸς
 ἄρκτον⁴⁴, οἱ δύο καταγραφές ἀναφέρουν ὅτι τὸ σύνορο τοῦ κτήματος φθάνει στα
 χωράφια τοῦ βασιλικοῦ βεστιαρίτη Ἰσαακίου Λεβούνη⁴⁵. Ἀπὸ ἐκεῖ, ἔχοντας ἀριστε-
 ρὰ τὰ περιοριζόμενα καὶ δεξιὰ τὰ δίκαια τοῦ Λεβούνη, τὸ ὄριο κατευθύνεται νότια
 ἕως τὸν ποταμὸ Ἑρμωνα. Ἡ συνάντηση τοῦ δυτικοῦ συνόρου με τὸν ποταμὸ εἶναι
 καὶ τὸ τελευταῖο κοινὸ σημεῖο τῶν καταγραφῶν τοῦ παλατοφύλακα Βασιλείου καὶ

44. Ἐπειδὴ στὸ σημεῖο αὐτὸ ἡ καταγραφή τοῦ Φωκά εἶναι σαφέστερη, μπορούμε νὰ υποθέσουμε ὅτι ἀποδίδει τὴν πραγματικότητα, ἀναφέροντας τὴ στροφή πρὸς τὸ νότο.

45. Για τὸν Ἰσαάκιον Λεβούνη καὶ τὴν παρουσία τῆς οἰκογένειας, βλ. ANRWEILER, *Smyrne*, 159. Ο ANGOLD (*Government*, 129 σμ. 50) κατατάσσει τὴν οἰκογένεια τοῦ Λεβούνη μεταξὺ αὐτῶν ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν περιοχὴ.

του Φωκά. Στο σημείο αυτό, η καταγραφή του Βασιλείου αναφέρει ότι το όριο στρέφεται ανατολικά και ακολουθεί ένα μονοπάτι που οδηγεί πίσω προς το σημείο εκκίνησης, δηλαδή στο κατάλυμα του Αριστηνού. Προφανώς, η κατεύθυνση του συνόρου είναι βορειοανατολική, σχηματίζοντας οξεία γωνία. Αντίθετα, η ίδια γωνία στην καταγραφή του Φωκά είναι ορθή και σχηματίζει το νότιο σύνορο του συνόλου του κτήματος, μετά και την παράδοσι του Αλωπού. Συνοψίζοντας την περιγραφή του κτήματος, όπως την παραδίδει ο παλατοφύλακας Βασίλειος, έχουμε το παρακάτω σχέδιο:

Η νότια και η ανατολική πλευρά

καταγραφή Αλωπού

κρατῶν τῆς ὁδοῦ τῆς ἀπαγούσ(ης) ||⁵⁹ μέχρι
καὶ τοῦ ποταμοῦ τοῦ Ἑρμου/ωνο(ς)/ καὶ ἐπι-
λεγομένου ὁ ||⁶⁰ πόρος τοῦ Κλήματος, ἀρι-
στερὰ τὰ περιοριζόμενα, δεξιὰ ||⁶¹ τὰ χωράφια
τὰ προπαραδοθέντα τῇ ῥηθείσῃ μονῇ ||⁶² δι'
ἑτέρου θείου καὶ βασιλικοῦ προσκυνητοῦ
ὀρισμοῦ

||⁶³ εἶτα κλίνει πρὸς ἀνατολὰς, κρατῶν τὸν
ὄχθον τοῦ ||⁶⁴ αὐτοῦ ποταμοῦ καὶ ἀκουμβίζει
μέχρι καὶ τῆς ὁδοῦ ||⁶⁵ τοῦ Παλαιοῦ Πόρου
τοῦ ἀπερχομένου εἰς τὸν Κούκουλον

||⁶⁶ εἶτα ἀνέρχεται πρὸς ἀνατολὰς

καταγραφή Φωκά

κρατεῖ ||²⁴¹ τὸν αὐτὸν ἀέρα καὶ τὸ παραπότα-
μον ἐπὶ πολὺ ||²⁴² (καὶ) κ(α)ταντὰ εἰς τὸν
ἐγχωρί(ως) ἐπιλεγόμενον Παλαι(όν) Πόρον

ἀπὸ τούτου στρέφεται πρὸς ἄρκτον, ἔχεται
τοῦ ||²⁴⁵ αὐτοῦ ἀέρο(ς), κρατῶν τὴν ἐκεῖσε

οὔσαν ὁδόν, ἐὼν ||²⁴⁶ δεξιὰ τὰ κ(ωρά)φ(ι)α
τοῦ Φαγομόδ(η) καὶ τῆς Πετριτζίν(ης), ||²⁴⁷
ἀριστερὰ τὰ περιοριζόμενα

κρατῶν τὴν αὐτὴν ||⁶⁷ ὁδὸν καὶ ἀκουμβίζει εἰς (καὶ) ἀπέρχεται κ(α)τ' εὐθεί(αν) ||²⁴⁸ ἐπὶ πολὺ
τὸν λάκκον τοῦ Ἄριστῆνοῦ, ||⁶⁸ ἔνθα καὶ εἰς τὴν ὁδὸν τὴν πλησιάζουσ(αν) τῷ προ-
ἤρξατο, ἀριστερὰ τὰ περιοριζόμενα, ||⁶⁹ δεξιὰ στείω / τοῦ Ἄριστῆνοῦ ||²⁴⁹ καὶ εἰς τὰ
τὰ κωράφια τῶν Συμυρναίων κ(α)ταλύμ(α)τα καὶ εἰς τ(ὸν) λάκκον, ἔνθα
(καὶ) ἤρξατο

Αναφέραμε ἤδη ὅτι ὁ Αλωπός συμπληρώνει τὴν καταγραφή τοῦ παλατοφύλακα Βασιλείου, περιγράφοντας τὸ τρίγωνο ποὺ σχηματίζεται ἀπὸ τὸν ποταμὸ Ἐρμώνα, τὸ μονοπάτι καὶ τὴν οδὸ πρὸς τὸ Σαρρακηνικὸ. Ὡς σημεῖο ἐκκίνησης, ὁ Αλωπός μνημονεύει τὸ λάκκο τοῦ Ἀριστῆνοῦ, δηλαδὴ τὸ σημεῖο ἀπὸ τοῦ ὁποῖο ἀρχίζει καὶ ἡ καταγραφή τοῦ παλατοφύλακα Βασιλείου. Ὡστόσο, ὁ Αλωπός ἀκολουθεῖ ἀντίστροφη πορεία: κατευθύνεται νοτιοδυτικὰ, δηλαδὴ ἀκολουθεῖ τὴν υποτείνουσα τοῦ τριγώνου καὶ τὴν ὁδὸ –μονοπάτι κατὰ τὸ Βασίλειο– ποὺ ὁδηγεῖ ἕως τὸν Ἐρμώνα. Ἡ οδός/μονοπάτι, ἐπομένως, φθάνει στὸ σημεῖο ὅπου τὸ δυτικὸ σύνορο τοῦ κτήματος συναντᾷ τὸν ποταμὸ. Ἐκεῖ βρισκόταν ἓνα πέρασμα, ὁ πόρος τοῦ Κλήματος. Κατὰ τὴ διαδρομὴ, ὁ Αλωπός εἶχε ἀριστερὰ τὰ περιοριζόμενα καὶ δεξιὰ τὰ κωράφια ποὺ εἶχαν παραδοθεῖ στὴ μονὴ με ἄλλο βασιλικὸ ὀρισμὸ, δηλαδὴ ἀναφέρεται στὴν ἀρχικὴ δωρεὰ γῆς τῶν δύο ζευγαρίων, τὴν παράδοση τῶν ὁποίων εἶχε ἐκτελέσει ὁ παλατοφύλακας Βασίλειος. Ἔτσι, ἡ οδός/μονοπάτι, πρὸς τὸν ποταμὸ συμπεριλήφθηκε στὴν ἰδιοκτησίᾳ τῆς Λεμβιώτισσας. Ἀπὸ τὸν πόρο τοῦ Κλήματος, τὸ ὄριο κλίνει ἀνατολικά, ἀκολουθώντας τὴν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ, ἕως τὸν Παλαιὸ Πόρο τῆς οδοῦ πρὸς τὸν Κούκουλο⁴⁶.

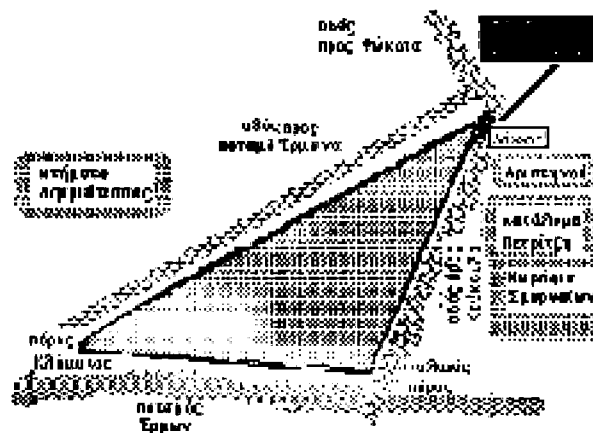
Ἡ νότια πλευρὰ τοῦ κτήματος περιγράφεται σχεδὸν με τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἀπὸ τὸ Φωκά, ὁ ὁποῖος παραλείπει, ὠστόσο, νὰ μνημονεύσει ὅτι στὸ σημεῖο τῆς συνάντησης τοῦ δυτικοῦ συνόρου τοῦ κτήματος με τὸν ποταμὸ, τὸ ὄριο στρέφεται ἀνατολικά. Ὁ Φωκάς, ἐπίσης, δὲν μνημονεύει τὸν πόρο τοῦ Κλήματος καὶ ἀναφέρεται γενικὰ σὲ πορεία κατὰ τὸ μήκος ἐνὸς παραπόταμου⁴⁷, ἕως τὸν Παλαιὸ Πόρο.

Σύμφωνα με τὸν Αλωπὸ, τὸ σύνορο ἀνέρχεται πρὸς τὰ ἀνατολικά, σχηματίζοντας πιθανότατα ἀμβλεία γωνία με βορειοἀνατολικὴ κατεύθυνση. Κατὰ τὴν

46. Για τὴν οδὸ, βλ. AHRWEILER, *Smyrne*, 17 σημ. 73.

47. Ἀνάμεσα στα ἰδιωτικὰ ἔγγραφα τοῦ μετοχίου τῶν Παλατίων ὑπάρχει ἡ ἀφιέρωση στὴ Λεμβιώτισσα, τὸν Αὐγούστο τοῦ 1266, ἐνὸς κτήματος ἀπὸ τὸ σεβαστὸ Γεώργιο Πετρίτζη. Τὸ κτῆμα βρισκόταν πλῆι σὲ ἰδιοκτησίᾳ τῆς μονῆς, ξεκινούσε ἀπὸ ἀλυκὲς καὶ ἐφθανε ἕως τὸν Παλαιοπόταμο (MM Δ', αρ. 87, σελ. 159). Ἐξάλλου, καὶ ἀπὸ τὸ Φωκά καὶ ἀπὸ τὸν Αλωπὸ καταγράφεται ἰδιοκτησίᾳ τῆς οἰκογένειας Πετρίτζη, ποὺ βρισκόταν στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ κτήματος τῆς Λεμβιώτισσας. Ἴσως, αὐτὴ ἡ ἰδιο-

πορεία, το σύνορο ακολουθεί την οδό προς τον Κούκουλο και φθάνει στο λάκκο του Αριστνού, έχοντας αριστερά τα περιοριζόμενα και δεξιά τα χωράφια των Σμυρναίων. Όμοια είναι η περιγραφή του Φωκά, ο οποίος αναφέρει ονομαστικά τους Σμυρναίους γείτονες της Λεμβιώτισσας, το Φαγομόδη⁴⁸ και την Πετριτζίνα⁴⁹. Κατά την πορεία προς τα βορειοανατολικά, που οδηγεί προς την οδό κοντά στο προάστειο του Αριστνού, ο Φωκάς δεν μνημονεύει το δρόμο προς τον Κούκουλο.

Η καταγραφή του Αλωπού αποδίδει το σχήμα:

Νότιο όριο του κτήματος αποτελεί ο ποταμός Έρμων ή κάποιος παραπόταμός του, το ανατολικό σύνορο, όμως, είναι αρκετά ασαφές. Πράγματι, ο Αλωπός μνημονεύει προς ανατολάς το δρόμο που οδηγεί στον Κούκουλο, ενώ σύμφωνα με τον παλατοφύλακα Βασίλειο και το Μιχαήλ Φωκά ο δρόμος οδηγεί στο Σαρρακνικό. Αυτή η δεύτερη οδός είναι, πιθανότατα, εκείνη που κατά τον Αλωπό οδηγούσε στη Φώκαια. Η οδός αυτή πρέπει να περνούσε από το Σαρρακνικό, με κατεύθυνση από τα νοτιοανατολικά προς τα βορειοδυτικά. Σ' αυτό, μάλιστα, συνηγορεί η περιγραφή του Βασιλείου, που μνημονεύει εξ αρχής ότι, πριν στραφεί προς τα δυτικά, η οδός

κτησία να ήταν το κτήμα που αφιέρωσε ο Πετριτζής και ο παραπόταμος να ταυτίζεται με τον Παλιονόταμο.

48. Για το Φαγομόδη, την περιουσία της οικογένειάς του, βλ. AHRWEILER, *Smyrne*, 160. Ο ANGOLD (*Government*, 129 σημ. 50) κατατάσσει την οικογένεια του Φαγομόδη μεταξύ των προερχομένων από την περιοχή.

49. Βλ. πιο πάνω, σελ. 102, σημ. 37.

του Ασάνη και του Μαυρόποδου⁵¹, σύμφωνα με τον Αλωπό⁵². Και οι δύο καταγραφές προσδιορίζουν σχετικά καλά το κτήμα, αν και η περιγραφή διαφέρει και δίνει διαφορετικό περίγραμμα. Η καταγραφή του Αλωπού είναι συνοπτική και ακολουθεί, αν δεν αντιγράφει, μια προγενέστερη απογραφή⁵³.

Η ανατολική και η νότια πλευρά

ἄρχεται ἀπ(ὸ) ⁷² τοῦ λάκκου τοῦ ὄρειου	ἄρχεται ἀπὸ τοῦ ποιεῖ ὄντος λάκκου καὶ ²⁵³ τοῦ παλαιοῦ ὄρειου, ὡς ἐν σχήμ(α)τι τριόδ(ου) ὄντος
κρατῶν τὴν παλαιὰν ⁷³ ὁδὸν, τὴν ἐπιλεγομένην τὸ Ἄλικοβάσταγον, δεξιὰ ⁷⁴ τὰ περιοριζόμενα, ἀριστερὰ τὰ χωράφια ⁷⁵ τοῦ Ἄρταβάσδου	ἔχεται τοῦ πρὸς μεσημβρί(αν) ἀέρο(ς), ²⁵⁶ κρατῶν τὴν ἐκεῖσε παρακειμένην παλαιὰν ὁδὸν, ²⁵⁷ τὴν ἐπιλεγομένην ἐγκωρί(ως) τὸ Ἄλικοβαστάγον, ἐὼν ²⁵⁸ ἀριστερὰ τὰ χ(ωρά)φ(ι)α τοῦ ἀπὸ τῆς Σμύρν(ης) Ἄρταβάσδ(ου), δεξιὰ ²⁵⁹ τὰ περιοριζόμενα
εἶτα, κατ' ἰσότη(η)τι(α) ὀλίγον τί, καὶ ⁷⁶ ἀποδοῖ εἰς πέτραν μαύρην	καὶ ἀπέρχεται τὴν αὐτὴν ὁδὸν τοῦ ²⁶⁰ Ἄλικοβαστάγου κ(α)τ' ἰσότη(η)τι(α), (καὶ) κ(α)ταντὰ εἰς τ(ὴν) ἐτ(έ)ρ(αν) στήλ(ην)
εἶτα κρατῶν τὸν αὐτὸν Ἄλικοβάσταγον, ⁸⁰ δεξιὰ τὰ περιοριζόμενα, ἀριστερὰ τὰ δίκαια τῶν ⁸¹ Σμυρναίων, καὶ ἀκουμβίζει εἰς ἕτεραν στήλ(ην), ... πλησίον τῆς ὁδοῦ τῆς ἀπαγωγῆς εἰς τ(ὸν) Κούκ(ου)λ(ον), ⁸⁴ δεξιὰ τὰ περιοριζόμενα, ἀριστερὰ τὰ δίκαια τῶν ἐποίκ(ων) ⁸⁵ τῆς Πέτρας καὶ τῶν συμπαροίκων αὐτῶν	ἀπὸ ταύτης ἔχεται καὶ αὐθις ²⁶³ τοῦ αὐτοῦ ἀέρος καὶ τῆς παλαι(ᾶς) ὁδοῦ τοῦ Ἄλικοβαστάγ(ου) ²⁶⁴ καὶ ὁδεύει ἐπὶ πολὺ μέχρι(τι) καὶ τῆς εἰς τ(ὸν) Κούκουλον κ(α)τερ ²⁶⁵ χομένης ἐτ(έ)ρ(ας) ὁδοῦ, ἐν τῇ καὶ ἐπήχθη παρ' ἡμῶν στήλ(ην)
εἶτα κλίνει ⁸⁶ πρὸς δυσμὰς, κρατῶν τὴν αὐτὴν ὁδὸν τοῦ Κουκούλου	ἀπὸ ταύ(της) στρέφεται πρὸς ²⁶⁸ δυσμὰς, ἔχεται τοῦ αὐτ(οῦ) ἀέρο(ς) καὶ τῆς εἰς τ(ὸν)

53. Η καταγραφή αυτή συντάχθηκε, πιθανότατα, χωρίς αυτοψία. Οι εκφράσεις: α) καὶ ἀποδοῖ εἰς πέτραν μαύρην, ἥτις ἐτέθη πρότερον, περιοριζομένων τῶν τοιοῦτων χωραφίων, καθ' ὄρισμὸν βασιλικόν, παρὰ τοῦ Χούμνου ἐκείνου κυροῦ Νικηφόρου καὶ τοῦ εὐνούχου κυροῦ Στεφάνου β) πέτραν μαύρην τὴν τεθεῖσαν καὶ ταύτην παρὰ τῶν εἰρημένων ἀρχόντων γ) μέχρι τῆς ἀμυγδαλίνης πέτρας τῆς τεθείσης παρὰ τοῦ Ἐξωτρόχου, ὄντος καὶ αὐτοῦ καθ' ὃν καιρὸν περιωρίζοντο καθ' ὄρισμὸν προσκυνητῶν τὰ τοιαῦτα χωράφια (ΜΜ Δ', αρ. 79, σελ. 148) συνηγοροῦν στην υπόθεση ὅτι ὁ Αλωπὸς συνέταξε τὸ ἐγγράφου τοῦ στη γωνία ἐνὸς γραφείου, αντιγράφοντας ἀπὸ τὸ προϋπάρχον ἐγγράφου. Η τελευταία, κυρίως, φράση, που περιγράφει τὸν Ἐξωτρόχου να βάζει τὴ συγκεκριμένη πέτρα-ὄριο, δὲν μπορεῖ παρὰ να εἶναι ἀπεικόνιση πληροφορίας ἀπὸ παλαιότερη καταγραφή. Για τοὺς μνημονευόμενους τὸ ἐγγράφου ἀπογραφεῖς, βλ. AHRWEILER, *Smyrne*, 161.

Κούκουλον ||²⁶⁹ ἀπαγούσ(ης) ὁδοῦ, ἐὼν ἀρι-
στερὰ τὰ δίκαια τοῦ χ(ω)ρ(ίου) ||²⁷⁰ τῆς
Πέτρας, δεξιὰ τὰ περιοριζόμε(ε)να

||⁸⁷ καὶ κ(α)ταντὰ εἰς τὴν παλαιὰν ὁδὸν τῶν (καὶ) ἀπέρχεται ||²⁷¹ ἐφ' ἱκανὸν μέχρ(ι) καὶ
Ἐλυκῶν τὴν ||⁸⁸ κ(α)τερκομένην ἀπὸ τοῦ τῶν χ(ωρα)φ(ίων) τῆς Κομνηνῆς τοῦ ||²⁷²
Πύργου, ἐὼν δεξιὰ τὰ περιοριζόμενα, ἀρι- Ἐλλην(οῦ), ἔνθα (καὶ) εἰσι βροῦλλ(α)
στερὰ τὰ χωράφια τῆς κυρ(ᾶς) Ἐλληνῆς, ||⁹⁰
εἰς ἃ ἴστανται καὶ βρουλέαι

καταγραφή Αλωπού

καταγραφή Φωκά

Ο Αλωπός και ο Φωκάς περιγράφουν με τον ίδιο τρόπο την ανατολική πλευρά του κτήματος. Ο περιορισμός αρχίζει από το λάκκο του ωρείου⁵⁴ και ακολουθεί

54. Για τα ὄρεϊα (=αποθήκες σιτηρών), βλ. AHRWEILER, *Smyrne*, 18 σημ. 78. Ο ὅρος λάκκος θα μπορούσε να εκληφθεῖ ὡς ἓνα μεγαλύτερο ἢ μικρότερο φυσικὸ βαθυῦλωμα τῆς γῆς. Ωστόσο, σε ἔγγραφο τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ὁ ὅρος δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι καλύπτει τὴν ἔννοια τοῦ ρυακίου (πρβλ. Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, *Actes de Kastamonitou*, Παρίσι 1978, 47, που κατατάσσει τὸ λάκκο στους κειμάρρους (torrents) καὶ τὸν θεωρεῖ ὡς καρὰδρα (ravin). Ωστόσο, ἡ ἔννοια τοῦ κοιλῶματος ὑπάρχει καὶ στα αἰγιορείτικα ἔγγραφα. Ἐτσι, σε ἓνα ἔγγραφο τοῦ 1307, ἓνας λάκκος, τοῦ Κουκουνάρα, περιέχει τρεῖς ἰδιοκτησίες, (Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, *Actes de Docheiarion*, Παρίσι 1984, ἀρ. 10, στ. 41, 42, 45), ἐνῶ κάποιοι ἄλλοι, περιείχαν ἓνα χωράφι (Denise PAPACHRYSSANTHOU, *Actes de Xénophon*, Παρίσι 1986, ἀρ. 14, στ. 28) ἢ ἓνα ἀμπέλι (J. LEFORT, Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, Denise PAPACHRYSSANTHOU, Vassiliki KRAVARI, avec la collaboration d'Hélène MÈTREVÈLLI, *Actes d'Iviron*, III. *De 1204 à 1328*, Παρίσι 1994, ἀρ. 78, στ. 203).

55. Για τὴν οδὸ, βλ. AHRWEILER, *Smyrne*, 17 σημ. 73. Τὸ Αλυκοβάσταγο ἢ Ἀλικοβάσταγο (εμφανίζεται καὶ ὡς ἀρσενικό) θέτει πρόβλημα. Ο ὅρος βάσταξ ὅπως ἐμφανίζεται στα ἔγγραφα τοῦ Ἁγίου Ὁρους μοιάζει ὡς γεωγραφικὴ ἰδιαιτερότητα τοῦ τοπίου, που μερικὲς φορές ὀριοθετεῖ. Ἐτσι, σε ἔγγραφο τῆς Λαύρας (P. LEMERLE, Ν. SVORONOS, A. GUILLOU, Denise PAPACHRYSSANTHOU, *Actes de Lavra*, I. *Des origines à 1204*, Παρίσι 1970, ἀρ. 35, στ. 10) γίνεται λόγος για κατεδάφιση τοῦ βαστάγου καὶ καταστροφή τῶν ὁρίων τοῦ κτήματος (πρβλ. καὶ στ. 30). Σε ἄλλο ἔγγραφο τῆς ἰδίας μονῆς (ἀρ. 40, στ. 23-24) ἀναφέρεται ὅτι τὸ σύνορο περνά ἀπὸ μὴ ἀκλαδιά για να φτάσει ἔως τὸ βαστάγο καὶ ἀπὸ ἐκεῖ να στραφεῖ μαζί του πρὸς τα δυτικά. Σε ἔγγραφο τῆς μονῆς Ζωγράφου (W. REGEL, E. KURTZ καὶ B. KORABLEV, *Actes de Zographou*, *Vizantijski Vremennik* 13, 1907 Priloženie, ἀνατύπωση Ἄμστερνταμ 1969, ἀρ. 10, σελ. 28, στ. 33) ἀναφέρεται ὅτι τὸ σύνορο τοῦ κτήματος κλίνει πρὸς νότο *κάτεισι διὰ τοῦ ἐκεῖσε βάσταγος, ἐν ᾧ δένδρα πέφυκε ἀραιά*. Στα ἔγγραφα τῆς μονῆς Χιλανδαρίου (M. ΖΙΝΟΛΙΝΟΒΙΤΣ, V. KRAVARI, Ch. GIROS, *Actes de Chilandar*, I. *Des origines à 1319*, Παρίσι 1998, ἀρ. 6, στ. 20) γίνεται λόγος για τὸ μεγάλο βαστάγο στον ὁποῖο καταλήγει τὸ σύνορο καὶ στη συνέχεια ἀκολουθεῖ. Σε ἄλλο ἔγγραφο τῆς ἰδίας μονῆς (ἀρ. 21, στ. 11) ἀναφέρεται ὅτι ἓνας δρόμος φθάνει *ἄχρι τοῦ λιθίνου συνόρου τοῦ ἱσταμένου εἰς τὸν βαστάγον*, διαχωρίζοντας τὰ δίκαια τοῦ Ξηροποτάμου. Ἡ ἐτυμολογία τοῦ Αλυκοβάσταγου ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὴν ὑπαρξη ἀλυκῶν στην ἐποχὴ, που ἀναφέρονται στην καταγραφή τοῦ Αλωπού. Πράγματι, ἡ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ κτήματος ἀκολουθεῖ τὴν πορεία τοῦ παλαιοῦ δρόμου τῶν Αλυκῶν καὶ τὸ Αλυκοβάσταγο. Ἐτσι, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ὅτι τὸ Αλυκοβάσταγο ὀριοθετοῦσε

την παλαιά οδό που λέγεται Αλυκοβάσταγο ή Αλικοβαστάγο⁵⁵. Δεξιά βρίσκεται το κτήμα και αριστερά τα χωράφια του Αρταβάσδου⁵⁶. Η μισή ανατολική πλευρά του κτήματος συνορεύει με το κτήμα του Αρταβάσδου και η λοιπή με κτήματα που ανήκαν σε άλλους κατοίκους της Σμύρνης. Το νοτιοανατολικό όριο του κτήματος βρισκόταν στο σημείο συνάντησης της παλαιάς οδού για το Αλυκοβάσταγο με την οδό που οδηγούσε στον Κούκουλο⁵⁷. Εδώ οι δύο καταγραφές, του Αλωπού και του Φωκά διαφέρουν: ο Αλωπός θεωρεί ότι τα δίκαια των *ἐποίκων* της Πέτρας και των *συμπαροίκων* τους⁵⁸ βρίσκονται παράλληλα προς την παλαιά οδό για το Αλυκοβάσταγο· ο Φωκάς θεωρεί ότι τα κτήματα της Πέτρας βρίσκονται μετά τη στροφή του συνόρου προς τα δυτικά, ακολουθώντας την οδό προς τον Κούκουλο⁵⁹. Επίσης, ο Αλωπός τοποθετεί το νοτιοδυτικό όριο του κτήματος της Λεμβιώτισσας, στη συνάντηση της οδού προς τον Κούκουλο με την παλαιά οδό των Αλυκών, η οποία κατερχόταν από τον Πύργο⁶⁰. Πρόκειται για λεπτομέρεια που δεν αναφέρεται από το Φωκά. Οι δύο καταγραφές συμφωνούν ότι στη νότια πλευρά του κτήματος βρισκόταν τα χωράφια της κυράς Αληθινής⁶¹, όπου φύονται βρούλλα.

Η δυτική και η βόρεια πλευρά

καταγραφή Αλωπού

||⁸⁷ καὶ κ(α)ταντᾶ εἰς τὴν παλαιὰν ὁδὸν τῶν Ἄλυκῶν τὴν ||⁸⁸ κ(α)τερχομένην ἀπὸ τοῦ Πύργου, ... εἶτα κλίνει πρὸς βορρᾶν, ||⁹¹ κρατῶν τὴν αὐτὴν ὁδὸν καὶ τὸν αὐτὸν Ἄλυκοβάσταγον ||⁹² μέχρι τῆς ἀμυγδαλίνης πέτρ(ας) ... ||⁹⁵ εἰς ᾧ καὶ στράτα ἢ ἀνερχομένη εἰς τὸν Πύργον

καταγραφή Φωκά

||²⁷⁴ εἶτα ἀπὸ ταύτ(ης) κλίνει πρὸς) ἄρκτον, ἔχειται τοῦ αὐτ(οῦ) ἀέρος ||²⁷⁵ καὶ τοῦ Ἄλικοβαστάγ(ου) καὶ ἀπέρχεται ἐπὶ πολὺ μέχρ(ι) (καὶ) ||²⁷⁶ τῆς ἐτ(έ)ρ(ας) στήλ(ης) ... ἐὼν ἀρ(ι)στερὰ μ(έν) τὰ δίκαια τῶν ||²⁷⁸ προπαραδοθέν(των) χ(ωρα)φ(ίω)ν τῷ πρωτοβεστιαρίτῃ, δεξιά δὲ τὰ ||²⁷⁹ περιοριζόμενα. ἀπὸ τῆς τοι-

μία περιοχή με αλυκές και ίσως να επρόκειτο για φράκτη, που εμπόδιζε την ελεύθερη πρόσβαση στο αλάτι που παραγόταν εκεί. Για την παραχώρηση από τον αυτοκράτορα αλατιού στην Λεμβιώτισσα, πρβλ. MM Δ', αρ. 179.I-179.III, σελ. 284-285, πρβλ. DÖLGER, *Regesten*, αρ. 1716, 1764, 2010a.

56. Για την οικογένεια και την περιουσία της, βλ. AHRWEILER, *Smyrne*, 168 και ANGOLD, *Government*, 129 σημ. 50.

57. Για το δρόμο προς τον Κούκουλο, βλ. πιο πάνω, σελ. 107, σημ. 46.

58. Για το χωρίο Πέτρα, βλ. AHRWEILER, *Smyrne*, 89. Για την έκφραση *ἐποίκων* και *συμπαροίκων*, βλ. ΓΟΥΝΑΡΙΔΗΣ, Παρατηρήσεις για τους παροίκους, 202.

59. Για την «συστηματική» διαφορά, βλ. πιο πάνω, σελ. 103, σημ. 42

60. Για το δρόμο, βλ. AHRWEILER, *Smyrne*, 17 σημ. 73. Ο Πύργος, κατά την AHRWEILER (*Smyrne*, 64 σημ. 301), ήταν *χωρίο*.

61. Για την οικογένεια Αληθινών, βλ. AHRWEILER, *Smyrne*, 111 και ANGOLD, *Government*, 129 σημ. 50.

62. Για το Ζαγαρομάτι, βλ. AHRWEILER, *Smyrne*, 177-178 και ANGOLD, *Government*, 126 σημ. 27,

αὐτῆς στήλ(ης) ἔχεται καὶ αὐθ(ι)ς ||²⁸⁰ τοῦ αὐτοῦ ἀέρο(ς) καὶ τοῦ Ἀλικοβαστάγ(ου), καὶ ἀπέρχεται ||²⁸¹ μέχρ(ι) καὶ τοῦ ἄκρου <τοῦ> κ(ωρα)φίου τοῦ Ληστοῦ καὶ τοῦ παρακειμ(έ)ν(ου) Ἀλικοβα||²⁸²στάγου

εἶτα ||⁹⁶ κρατῶν τὴν αὐτὴν ὁδὸν καὶ ἀκουμβί- ἔκτοτε γαμματίζει πρὸς ὀλίγον κ(α)τ' ἀνα-
ζει εἰς τ(ὸν) λάκκον ||⁹⁷ τοῦ ὠρείου, ἔνθα καὶ τολὰς καὶ ||²⁸³ ἀπέρχεται εἰς τὴν ἐτέραν
ἤρξατο, ἐὼν δεξιὰ τὰ περιορι||⁹⁸ζόμενα, ἀρι- στήλ(ην) ... ἀπὸ ταύτης κλίνει ||²⁸⁵ πρὸς
στερὰ τὰ χωράφια τοῦ Τζιβρούλλ(η) μεσημβρί(αν), ἔχεται τοῦ αὐτοῦ ἀέρο(ς), ἐὼν
ἀριστερὰ ||²⁸⁶ τῆς Πετριπζίν(ης) (καὶ) τῆς Τζι-
βριλλίν(ης), δεξιὰ τὰ περιοριζόμε(ε)να ||²⁸⁷
(καὶ) κ(α)ταντὰ εἰς τὴν ἐτι(έ)ρ(αν) στήλ(ην) ...
ἀπὸ ταύ(ης) ||²⁸⁹ στρέφεται πρὸς(ς) ἄρκτον,
ἔχεται τοῦ αὐτοῦ ἀέρο(ς) (καὶ) κ(α)ταντὰ ||²⁹⁰
εἰς τὸ παλαιὸν ὠρεῖον καὶ εἰς τὴν διὰ κίονο(ς)
στήλ(ην) ἔνθα ||²⁹¹ καὶ ἤρξατο

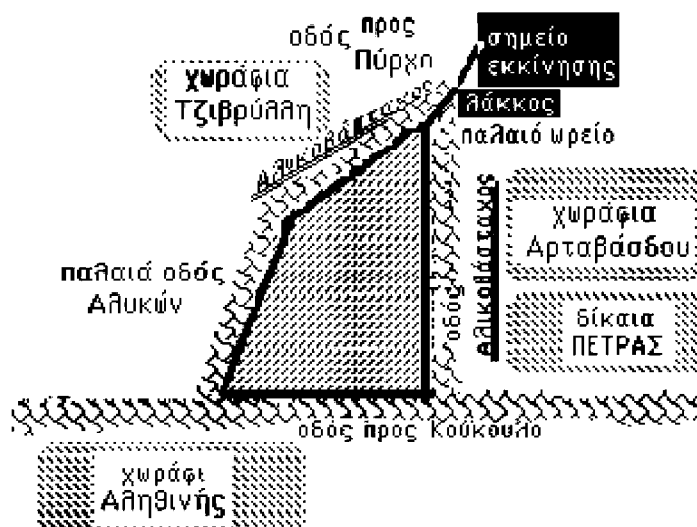
Οἱ δύο καταγραφές αναφέρουν ὅτι τὸ σύνορο τοῦ κτήματος ἐπὶ τῆς οδοῦ πρὸς τὸν Κούκουλο κλίνει πρὸς τὰ βόρεια. Στὴν καταγραφή τοῦ Αλωπού, τὸ σύνορο ἀκολουθεῖ τὴν οδὸ τῶν Αλυκῶν ποῦ ἔρχεται ἀπὸ τὸν Πύργο καὶ τὸ Αλυκοβάσταγο ἐνῶ ὁ Φωκάς μνημονεύει μόνον τὸ Αλυκοβαστάγο. Ὁ Φωκάς, ἄλλωστε, προσθέτει ὅτι ἀριστερὰ ἀπὸ τὸ ὄριο, δηλαδὴ στα δυτικά, βρίσκονται χωράφια ποῦ παραδόθηκαν σὲ κάποιον πρωτοβεστιάρη, ποῦ ταυτίζεται πιθανότατα με τὸν παρακοιμώμενο Γεώργιο Ζαγαρομάτη⁶².

Ὡς ὄριο ὁ Αλωπὸς ἀναφέρει *αμυγδαλίνη* πέτρα, χωρὶς ὅμως νὰ προσδιορίζει ὅτι ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ τὸ σύνορο τοῦ κτήματος στρέφεται ἀνατολικά. Στὴ συνέχεια, τὸ σύνορο ἀκολουθεῖ τὴν οδὸ ποῦ ἀνεβαίνει στὸν Πύργο καὶ καταλήγει στὸ *λάκκο* τοῦ ὠρείου, δηλαδὴ στὸ σημεῖο ἀπὸ ὅπου καὶ ἄρχισε. Ὅπως εἶδαμε, ὁ δρόμος τῶν Αλυκῶν, ποῦ οριοθετοῦσε τὴ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ κτήματος, ἀνερχόταν στὸν Πύργο. Πρέπει, ἐπομένως νὰ ἐννοήσουμε ὅτι ἡ *αμυγδαλίνη* πέτρα ἀποτελοῦσε τὸ βορειοδυτικὸ ὄριο τοῦ κτήματος, χωρὶς, ὠστόσο, νὰ κορυφῆ τῆς γωνίας ποῦ σχηματίζεται στὸ σημεῖο αὐτὸ νὰ ἔχει σαφὴ ἀνατολικὴ κατεύθυνση. Πρόκειται, πιθανότατα, γιὰ τὴ γωνία ποῦ κατὰ τὸ Φωκά *γαμματίζει πρὸς ὀλίγον κατ' ἀνατολὰς*. Ὁ δρόμος πρὸς τὸν Πύργο ἀποτελοῦσε τὴ βορινὴ πλευρὰ τοῦ κτήματος, με κατεύ-

210. ΓΙΑ τὴν παρουσίαν τοῦ Ζαγαρομάτη καὶ τὸ χαρακτῆρα τῆς, Hélène AHRWEILER, La politique agraire des empereurs de Nicée καὶ Note additionnelle sur la politique agraire des empereurs de Nicée, *Byzantion* 28, 1958, 51-66, 135-136, (Η ΊΔΙΑ, *Études sur les structures administratives et sociales de Byzance*, Λονδῖνο 1971, IV), εἰδ. σελ. 59. Βλ. καὶ πιο κάτω, σελ. 114-115.

63. Εἶναι ἡ μοναδικὴ μνηστὴ αὐτοῦ τοῦ ονόματος στὸν ἀρχεαικὸ φάκελο τῆς Λεμβιώτισσας.

θυση από τα νοτιοδυτικά προς τα βορειοανατολικά· στα δεξιά του βρίσκονταν τα περιοριζόμενα και αριστερά τα χωράφια του Τζιβρύλλη⁶³. Έτσι, το κτήμα πρέπει να είχε σχεδόν τριγωνικό σχήμα. Η καταγραφή του Αλωπού μας επιτρέπει να σχεδιάσουμε τον ακόλουθο χάρτη:

Ο Φωκάς παραδίδει διαφορετικά το βόρειο όριο του κτήματος. Σύμφωνα με τη καταγραφή του, το βορειοδυτικό όριο του κτήματος βρίσκεται στην άκρη του χωραφιού του Ληστού⁶⁴. Εκεί έκλινε ελαφρά προς τα ανατολικά και έφθανε ως τη στήλη-όριο που είχε στήσει ο ίδιος ο Μιχαήλ Φωκάς. Στη συνέχεια, το σύνορο στρεφόταν προς τα νότια, έχοντας αριστερά τα χωράφια της Πετριζίνας και της Τζιβρυλλίνας. Στη στήλη όριο που έθεσε ο Φωκάς, το σύνορο στρεφόταν προς το βορρά και κατέληγε στο παλαιό ωρείο, όπου και είχε αρχίσει.

Φαίνεται, όμως, ότι ο Φωκάς αυθαιρέτησε στην παράδοσι. Σύμφωνα με έγγραφο της Ειρήνης, χήρας του παρακοιμωμένου Γεωργίου Ζαγαρομάτη, που χρονολογείται το 1253, ο Φωκάς όταν κατέγραψε τα κτήματα της Λεμβιώτισσας, το 1235⁶⁵,

64. Για την οικογένεια του Ληστού, βλ. AHRWEILER, *Smyrne*, 110 και ANGOLD, *Government*, 129 σημ. 50.

65. Στο έγγραφο της (ΜΜ Δ', αρ. 146.I, σελ. 232) η Ειρήνη Ζαγαρομάτισσα μνημονεύει αυτοκρατορικό ορισμό στο Μιχαήλ Φωκά προκειμένου να παραδώσει στη Λεμβιώτισσα χωράφια στην περιοχή του Ασάνη. Η εντολή αυτή θεωρήθηκε διαφορετική από εκείνη για την καταγραφή όλων των κτημάτων.

παρέδωσε στη μονή και ένα *ιδιοπεριόριστο* χωράφι, που αποτελούσε τμήμα του ζευγηλατείου του Ασάνη, το οποίο είχε παραχωρηθεί στο Ζαγαρομάτη⁶⁶. Ύστερα από έκκληση των μοναχών, η Ειρήνη Ζαγαρομάτισσα αφιέρωσε στη μονή⁶⁷ το χωράφι αυτό, που ήταν σαράντα μεγάλων μοδίων⁶⁸. Το χωράφι οριοθετήθηκε από ένα άνθρωπο της Ειρήνης, τον Ανδρόνικο Ξανθό. Ως προς το βόρειο μέρος του, συνόρευε με τα κτήματα του Ζαγαρομάτη. Προς νότο, το χωράφι συνόρευε με το κτήμα της μονής και ως όριο του είχε τεθεί στήλη, προφανώς εκείνη που είχε στήσει ο Φωκάς. Ανατολικά το χωράφι συνόρευε με εκείνο της Πετριτζίνας⁶⁹, ενώ στο νοτιοδυτικό μέρος⁷⁰ είχε *τόπον χειρσαῖον καὶ βρουλλῶδη*. Το *ιδιοπεριόριστο* χωράφι πρέπει να σχημάτιζε ένα τρίγωνο στην κορυφή του κτήματος της Λεμβιώτισσας. Έτσι, το σχεδιάγραμμα που προκύπτει από την καταγραφή του Φωκά είναι το παρακάτω:

των της μονής, βλ. DÖLGER, *Regesten*, αρ. 1743. Η εντολή χρονολογήθηκε ανάμεσα στην έκδοση του ορισμού για την καταγραφή και τη σύνταξη του πρακτικού από το Φωκά [Δεκέμβριος 1234-Μάρτιος 1235]. Ωστόσο, τίποτα δεν επιτρέπει να υποθέσουμε την ύπαρξη αυτού του αυτοκρατορικού εγγράφου. Ο Φωκάς εισήλθε στο προάστειο του Ασάνη στο όνομα της γενικότερης εντολής που είχε να καταγράψει τα κτήματα της μονής.

66. MM Δ', αρ. 146.I, σελ. 232-233 [Ιανουάριος 1253], πρβλ. αρ. 146.IV, σελ. 235 [μετά το 1268].

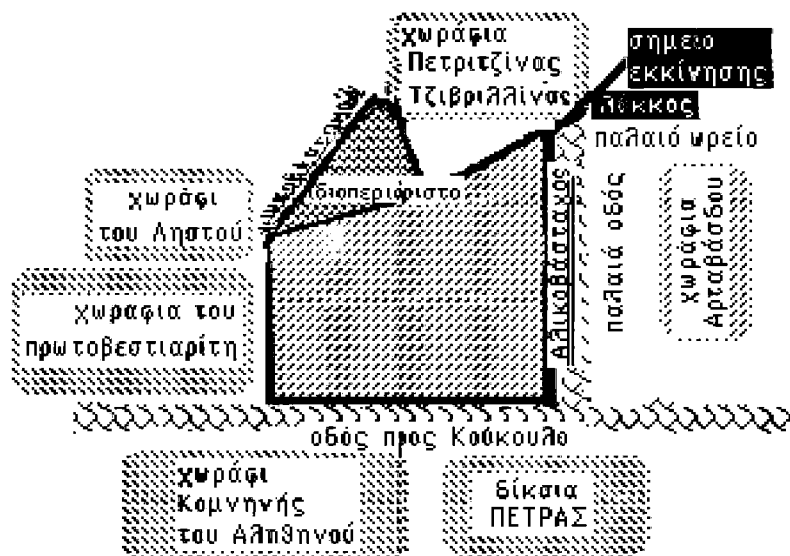
67. Το χρυσόβουλλο του Ιωάννη Δ', του 1258, μνημονεύει ως ιδιοκτησία της Λεμβιώτισσας ένα χωράφι στον Ασάνη, που ήταν αφιέρωση της Ειρήνης Αγγελίνας (MM Δ', αρ. 4, σελ. 25, για το χρυσόβουλλο βλ. πιο πάνω, σελ. 4, σημ. 18). Στο φάκελο της Λεμβιώτισσας δεν έχει σωθεί κανένα αφιερωτήριο γράμμα Ειρήνης Αγγελίνας, όμως έχουν σωθεί τα αφιερωτήρια της Ειρήνης Ζαγαρομάτισσας για το *ιδιοπεριόριστο* χωράφι στον Ασάνη. Ίσως θα έπρεπε να ταυτίσουμε την αφιερωτήρια Ειρήνη Αγγελίνα με την Ειρήνη Ζαγαρομάτισσα. Στην περίπτωση αυτή, η Ειρήνη πρέπει να ήταν, πριν το γάμο της, μια Αγγελίνα.

68. Στο έγγραφο που επικυρώνει τη δωρεά αναφέρεται ότι το μέγεθος (*ποσότης*) του χωραφιού ήταν περί τους 160 μοδίους: MM Δ', αρ. 146.IV, σελ. 235.

69. Το περιβάλλον επιτρέπει να υποθέσουμε ότι το παρόν κτήμα της Λεμβιώτισσας ήταν αυτό πλάι στο οποίο ο Πετριτζής αφιέρωσε το χωράφι του (βλ. πιο πάνω, σελ. 107, σημ. 47). Όμως, από όσα μπορεί κάποιος να εικάσει, το παρόν κτήμα δεν συνόρευε με το ποτάμι.

70. Το κείμενο αναφέρει *τὸ δὲ μέρος τῆς μεσημβρίας*. Ωστόσο, προηγουμένως έχει αναφερθεί ότι το χωράφι συνορεύει με *τὰ χωράφια τῆς μονῆς ἀπὸ νότου*. Κατά συνέπεια, πρέπει να κατανοήσουμε το *μεσημβρία* ως νοτιοδυτικά, γεγονός που μας οδηγεί στο Αλυκοβάσταγο.

71. MM Δ', αρ. 2, σελ. 11-13: *χωραφιαίων τοπίων τῶν τε ὑπέργων καὶ τῶν νομαδιαίων, τῶν πλη-*

Τα δύο σχήματα, του Αλωπού ή του Φωκά, είναι είναι σχεδόν ταυτόσημα, αν εξαιρεθεί η αυθαίρετη προσθήκη του *ιδιοπεριόριστου* χωραφιού που έκανε ο Φωκάς. Ο Αλωπός προσθέτει ότι ο παλαιός δρόμος των Αλκων, που πάει στον Πύργο, οριοθετεί τη δυτική πλευρά του κτήματος.

III. Τρίτο κτήμα

Τα χωράφια γύρω και κοντά στα Παλάτια αποτελούσαν το τρίτο κτήμα του μετοχίου της Λεμβιώτισσας, καταγεγραμμένο και από τους δύο απογραφείς, τον Αλωπό και το Φωκά⁷¹. Οι δύο καταγραφές διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους. Όσον αφορά τον Αλωπό, επισημαίνουμε ότι μνημονεύει έναν *περίορο* που έγινε από το Νικηφόρο Χούμνο, τον ευνούχο Στέφανο και από κατοίκους του Κουκούλου, δηλαδή μια καταγραφή που ίσως ήταν διαφορετική από εκείνη που αναφέρει περιγράφοντας το δεύτερο κτήμα της Λεμβιώτισσας. Ο *περίορος* πρέπει να αφορούσε τα κτήματα των Μουρμούντων⁷², που βρίσκονταν στη νότια πλευρά του κτήματος.

σίον και γύρωθεν τῶν Παλατίων, αρ. 79, σελ. 148-149: *χωράφια τὰ γύρωθεν τῶν Παλατίων και πλησίον διακείμενα*.

72. Για τα Μούρμουνα, βλ. AHRWEILER, *Smyrne*, 62-63. Βλ. πιο κάτω, σελ 132-133.

73. Πρβλ. πιο κάτω, σελ 138, σημ. 126.

Σε ό,τι αφορά την καταγραφή του Φωκά, επισημαίνουμε ότι για ένα τμήμα της υπάρχει και μια άλλη εκδοχή, ενσωματωμένη στο *κρίσιμον γράμμα*, δηλαδή την απόφαση, του κριτού του φοσσάτου Κωνσταντίνου Χειλά. Το Νοέμβριο του 1294, ο Χειλάς εκδίκασε επί τόπου, ύστερα από σειρά δικών⁷³, τη διένεξη της Λεμβιώτισσας με το Μικαήλ Κομνηνό Βρανά, για ένα τόπο που βρισκόταν στα όρια της ιδιοκτησίας της μονής. Για τον περιορισμό του επίδικου *τοπίου*, ο Χειλάς αντέγραψε το πρακτικό του Φωκά. Ωστόσο, από το κείμενό του, που διαφέρει και στη διατύπωση, παραλείπονται τέσσερις στίχοι. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι η παράλειψη οφείλεται σε αβλεψία του αντιγραφέα του εγγράφου δεδομένου ότι οι στίχοι αυτοί κάνουν λόγο για την οδό προς τον Κούκουλο, που μνημονεύει και η καταγραφή του Αλωπού⁷⁴.

Η δυτική και η βόρεια πλευρά

καταγραφή Αλωπού

||¹⁰¹ ἄρχεται ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀνερχομένης ἀπὸ τοῦ Πύργου, ||¹⁰² κρατῶν τὸν ὄρον τοῦ ξηρορύακ(ος)

τον ἀνερχόμενον εἰς τὸ Ἄβαδὸν, ||¹⁰³ ἔῶν δεξιὰ τὰ περιοριζόμενα, ἀριστερὰ τὰ δίκαια τῆς μονῆς ||¹⁰⁴ τοῦ Σ(ωτῆ)ρ(ο)ς Χ(ριστο)ῦ, τῆς ἐν τῇ Σμύρνη διακειμένης καὶ ἐπιλεγομ(έ)ν(ης) ||¹⁰⁵ τοῦ Καμελαυκᾶ

καταγραφή Φωκά

ἄρχεται ||²⁹⁴ ἀπὸ τῆς παλαιᾶς ὁδοῦ τῆς ἀπὸ τοῦ Πύργου κ(α)τερχομέν(ης), ||²⁹⁵ κρατῶν τὸ ἐκεῖσε παρακείμενον ξηρορύακον, τὸ ||²⁹⁶ καὶ ὡς ἐν σχήμ(α)τι τάφρου ὃν καὶ πρὸ(ς) ἄρκτον ἀπο||²⁹⁷ βλέπον

ἔχεται τοῦ αὐτοῦ ἀέρο(ς) καὶ ἀπέρχεται ἐφ' ἱκανὸν μέχρ(ι) καὶ ||²⁹⁹ τῆς βασιλ(ι)κ(ῆς) ὁδοῦ τῆς ἀπὸ τοῦ λιβαδ(ίου) τῶν Ἄββάδ(ων) κ(α)τερ ||³⁰⁰χομένης, ... ἔῶν ἀριστερὰ μ(έν) τὰ ||³⁰² δίκαια τῶν Σμυρναί(ων), δεξιὰ τὰ περιοριζόμενα

74. MM Δ', αρ. 2, σελ. 12, αρ. 102, σελ. 179-180.

πρακτικό του Φωκά

κείμενο Χειλά

75. Στο κείμενο του Αλωπού φέρεται ως Αβαδόν. Το τοπωνύμιο αυτό πρέπει να ταυτιστεί με το ἀπὸ ||³¹³ τούτου κλίνει πρὸς μεσημβρί(αν), ἔχεται ||⁴⁹ ἀπὸ τούτου κλίνει πρὸς μεσημβρίαν, ἔχεται τοῦ αὐτοῦ ἀέρος, ||³¹⁴ κρατῶν τοῦ εἰρημ(έ)ν(ου) αὐτοῦ ἀέρο(ς), ||⁵⁰ κρατεῖ τὸ εἰρημένον ρύακιον κ(α)τ' εὐθείαν, καὶ ἀπέρχεται τ(ῆς) ||³¹⁵ κ(α)τ' εὐθείαν καὶ ἀπέρχεται ὁδοῦ τῆς πρὸ(ς) Κούκουλον ἀπαγούσ(ης), ἐν ᾗ (καὶ) ἐστήσαμ(εν) ||³¹⁶ στήλ(ην) διὰ μαύρης πέτρ(ας), ἐκούσης γράμμ(α)τα ὁμοια εἶτα κάμπει ||³¹⁷ πρὸς δυσμᾶς, ἔχεται τοῦ αὐτοῦ ἀέρος, κρατῶν τ(ῆν) ὁδ(όν) ||³¹⁸ κ(α)τ' εὐθεί(αν), καὶ ἀπέρχεται μέχρ(ι) καὶ τῶν χωραφ(ίων) τῶν Τραχειν(ῶν), ||³¹⁹ ἐν ᾧ καὶ ἐστήσαμ(εν) στήλ(ην) διὰ μαύρης πέτρ(ας), ἐκούσης ||³²⁰ γράμμ(α)τα ὁμοια ||⁵¹ μέχρ(ι) τῶν χωραφ(ίων) τῶν Τραχεινῶν, ἐν ᾧ καὶ στήλ(ην) ἐστήσαμ(εν) ||⁵² διὰ μαύρης πέτρας ἐκούσης γράμματα ὁμοια

||³⁰³ ... στρέφεται πρὸς) ἀνατολὰς, ἔχειται τοῦ αὐτοῦ ||³⁰⁴ ἄερος καὶ τῆς βασιλ(ι)κ(ῆς) ὁδοῦ, ἐὼν ἀριστερὰ τὰ δίκαια τ(ῆς) ἐν ||³⁰⁵ τῇ Σμύρνη μονῆς τοῦ Σ(ωτή)ρ(ο)ς Χ(ριστο)ῦ, τῆς τοῦ Καμελαυκᾶ ἐπιλεγομ(έ)ν(ης), ||³⁰⁶ δεξιὰ τὰ περιοριζόμενα

κρατῶν τὴν αὐτὴν στράταν πρὸς ἀνα||¹⁰⁶τολὰς καὶ κ(α)ταντᾶ εἰς τὴν ἑτέραν στράταν τὴν βασιλικὴν, ||¹⁰⁷ τὴν ἀπάγουσαν εἰς τὴν Σμύρνην, ἐὼν δεξιὰ τὰ περιο||¹⁰⁸ριζόμενα, ἀριστερὰ, πρὸς ἀνατολὴν, τὸ πετροβούνιν. κρατ(ῶν) ||¹⁰⁹ τὴν αὐτὴν στράταν καὶ καταντᾶ μέχρι καὶ τοῦ ρύακ(ο)ς τοῦ ἀνερ||¹¹⁰χομένου ἀπὸ τῆς Ἀγ(ίας)

εἶτα ||³¹⁰ ... στρέφεται πρὸς) ἀνατολὰς, ἐὼν δεξιὰ μ(έν) ||³¹¹ τὰ δίκαια τοῦ Δερματᾶ καὶ τοῦ Κολελοῦ, καὶ ἀπέρχεται ||³¹² μέχρι) τοῦ ρύακ(ο)ς τοῦ ἀπὸ τ(ῆς) ἀγ(ίας) Ἑλένης κ(α)τερχομ(έ)ν(ου)

Ο περιορισμός του Αλωπού αρχίζει από την οδό που κατέρχεται από τον Πύργο και ακολουθεῖ το ρου ενός ξηρορύακα που πάει στο Αβαδόν ή, σφωστότερα, στο λιβάδι των Αββάδων⁷⁵, ἔχοντας ἀριστερὰ τὰ δίκαια τῆς συμρνωϊτικῆς μονῆς του

λιβάδι των Αββάδων, που περιγράφει ο Φωκάς. Το λιβάδι αυτό, φερόμενο ως χωράφι, αναφέρεται στο πρώτο χρυσόβουλλο, του 1228, που ο Ιωάννης Γ΄ παραχώρησε στη μονή (ΜΜ Δ΄, αρ. 1, σελ. 3, πρβλ. DÖLGER, *Regesten*, αρ. 1718). Ο αυτοκράτορας αναφέρει ότι οι μοναχοί είχαν ανακαινίσει εἰς τὸ τόπιον τὸ ἐπιλεγόμενον τὸ χωράφιον τῶν Ἀββάδων δύο ὑδρομυλικά ἐργαστήρια, δηλαδή ήταν στην ιδιοκτησία τῆς μονῆς, πολὺ πρὶν γίνουν οἱ περιορισμοὶ τοῦ Αλωπού καὶ τοῦ Φωκά. Θα πρέπει να σημειώσουμε, ωστόσο, ὅτι ο Φωκάς, στο πρακτικὸ του, λέει ὅτι τὸ λιβάδι ἀποτελεῖ ιδιοκτησία τῆς μονῆς, ὡς ἀπὸ τὰ δίκαια τῶν Παλατίων ἀποταχθέν, δηλαδή ὅτι ενσωματώθηκε στην ιδιοκτησία τῆς μονῆς χάρις στην αυτοκρατορικὴ δωρεὰ τῶν Παλατίων, τὸ Μάιο 1234. Ο Φωκάς αναφέρεται με λεπτομέρειες στις σχέσεις τοῦ λιβαδιοῦ με τὰ Παλάτια (βλ. πιο κάτω, σελ. 138). Το λιβάδι εἶναι γνωστὸ καὶ ἀπὸ ἄλλα ἐπίσημα ἐγγράφα τῆς Λεμβιώτισσας [ΜΜ Δ΄, αρ. 3, σελ. 20 [Ιούνιος 1235], αρ. 4, σελ. 24 [Σεπτέμβριος 1258], αρ. 6, σελ. 30, [Ἀπρίλιος 1284], πρβλ. Dölger, *Regesten*, αρ. 1749, 1853 2100], ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀπόφαση τοῦ βασιλικοῦ σεκρέτου που ἐκδικάζει τὴ διαφορά τοῦ Μιχαὴλ Βρανά με τὴ μονὴ τῆς Λεμβιώτισσας καὶ ἀπὸ τὴν ἀπόφαση τοπικοῦ δικαστηρίου για τὴν ἴδια υπόθεση (ΜΜ Δ΄, αρ. 178.III, σελ. 277 [Ιούνιος 1286], αρ. 178.IV, σελ. 279 [Μάιος 1287]). Για τὸ Βρανά, τὴ διαφορά του με τὴ μονὴ καὶ για μίαν ἄλλη χρονολόγηση, βλ. AHRWEILER, *Smyrne*, 152-153, 168-169.

76. Για τὴ μονὴ καὶ τὴ σημασία τοῦ ονόματος, βλ. AHRWEILER, *Smyrne*, 93 καὶ σημ. 130.

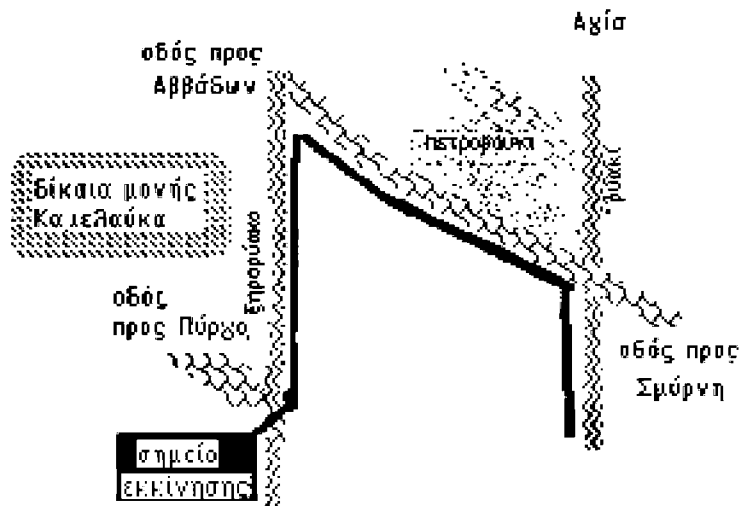
Σωτήρος Χριστού του Καμελαυκά⁷⁶. Ανάλογη είναι και η περιγραφή του Φωκά, ο οποίος διευκρινίζει ότι ο ρους του ξηρορύακα έχει κατεύθυνση από βορρά προς νότο. Ωστόσο, στη θέση που ο Αλωπός καταγράφει τα κτήματα της συμυρνιώτικης μονής, ο Φωκάς τοποθετεί ιδιοκτησίες κατοίκων της Σμύρνης, ενώ τοποθετεί την ιδιοκτησία της μονής του Καμελαυκά στη βόρεια πλευρά του κτήματος. Η περιγραφή του Αλωπού δεν αναφέρει πού καταλήγει το ρυάκι και μνημονεύει κάποια *στράτα* που οδηγεί προς τα ανατολικά. Εκ πρώτης όψεως θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι η *στράτα* αυτή ταυτίζεται με το δρόμο προς τον Πύργο, που συνεπώς θα είχε μια κατεύθυνση από τα νοτιοδυτικά προς τα βορειοανατολικά. Σύμφωνα, όμως, και με τις περιγραφές του Αλωπού και του Φωκά το δυτικό σύνορο φαίνεται ότι αρχίζει από το δρόμο προς τον Πύργο, αλλά δεν τον ακολουθεί αντίθετα, συμπεριέχεται με τον ξηρορύακα. Η ασάφεια και η συνοπτική περιγραφή του Αλωπού μας οδηγούν να αναρωτηθούμε αν, στην καταγραφή του, δεν έχει παραλειφθεί η συνάντηση με το δρόμο, τη *στράτα*, για την οποία κάνει λόγο αμέσως μετά. Ο Αλωπός παραλείπει, επίσης, να μνημονεύσει τη στροφή του συνόρου προς τα ανατολικά, που αναφέρει η καταγραφή του Φωκά. Η *στράτα* της καταγραφής του Αλωπού φτάνει *εἰς τὴν ἑτέραν στράταν τὴν βασιλικὴν, τὴν ἀπάγουσαν εἰς τὴν Σμύρνην*.

Στο αντίστοιχο σημείο, ο Φωκάς αναφέρει ότι το ρυάκι φτάνει στη βασιλική οδό που κατέρχεται από το λιβάδι των Αββάδων. Το σύνορο στρέφεται, τότε, προς τα ανατολικά και ακολουθεί τη βασιλική οδό, έχοντας στα αριστερά του τα δίκαια της μονής του Σωτήρος Χριστού του Καμελαυκά. Θα πρέπει να κατανοήσουμε ότι η βασιλική οδός, που έρχεται από το λιβάδι των Αββάδων, προεκτείνεται σε αυτήν που αναφέρει ο Αλωπός και που οδηγούσε προς τη Σμύρνη. Το λιβάδι Αββάδων βρισκόταν στα βορειοδυτικά του κτήματος, με το οποίο το συνέδεε οδός με κατεύθυνση από τα βορειοδυτικά προς τα νοτιοανατολικά.

Η βασιλική οδός προς τη Σμύρνη φαίνεται να αποτελεί, και για τις δύο καταγραφές, το βόρειο όριο του κτήματος της Λεμβιώτισσας. Ωστόσο, καμία από τις δύο καταγραφές δεν επιτρέπει να κατανοήσουμε σαφώς τη διαμόρφωση του βορείου συνόρου. Κατά την εκδοχή του Αλωπού, το βόρειο σύνορο του κτήματος γειτόνευε με ένα *πετροβούνι*, το οποίο αναφέρεται και στην καταγραφή του Φωκά. Ο Αλωπός αναφέρει, επίσης, ότι το σύνορο, ακολουθώντας τη *στράτα*, έχει δεξιά τα περιοριζόμενα, αριστερά, *πρὸς ἀνατολήν*, το *πετροβούνι*. Η μνεία της *ανατολής* μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο δρόμος προς τη Σμύρνη κατευθυνόταν προς τα νοτιοανατολικά. Ο Αλωπός αναφέρει ότι το σύνορο ακολουθούσε την ίδια *στράτα* και ότι

77. Η AHRWEILER (*Smyrne*, 94) ταυτίζει την Αγία με την Αγία Ελένη, που θεωρεί ότι είναι ένα

κατέληγε στο ρυάκι που κατέβαινε από την Αγία⁷⁷. Εδώ βρισκόταν το βορειοανατολικό όριο του κτήματος, από όπου το σύνορο στρεφόταν προς τα νότια. Η καταγραφή του Αλωπού θα μπορούσε να δώσει το παρακάτω σχήμα για το δυτικό και το βόρειο σύνορο:

Η εικόνα που δίνει η καταγραφή του Φωκά είναι αρκετά διαφορετική. Όπως είπαμε, ο Φωκάς ακολουθεί τη βασιλική οδό που κατέχεται από το λιβάδι των Αββάδων και τοποθετεί τα κτήματα της μονής Καμελαυκά στα βόρεια. Το σύνορο φτάνει στο *πειροβούνι*, δίπλα στο ρυάκι που κατέβαινε από την Αγία. Το βόρειο σύνορο, στην καταγραφή αυτή, συνεχίζεται και μετά το *πειροβούνι* και το ρυάκι, στρεφόμενο προς τα ανατολικά. Στην πορεία προς τα ανατολικά, το σύνορο έφθανε στο ρυάκι που κατέβαινε από την Αγία Ελένη. Το σημείο συνάντησης με το ρυάκι από την Αγία Ελένη ήταν και το βορειοανατολικό όριο του κτήματος. Η καταγραφή του Φωκά αναφέρει ότι δεξιά από το σύνορο βρίσκονταν τα δίκαια του Δερματά και του Κολελού⁷⁸. Η περιγραφή φαίνεται αναξιόπιστη, εκτός αν θεωρηθεί ότι το «δεξιά» πρέπει να αναγνωσθεί ως «αριστερά». Στην αντίθετη περίπτωση, τα χωράφια του Κολελού και του Δερματά θα έπρεπε να βρίσκονται στο εσωτερικό του

χωρίου. Έχοντας υπ' όψιν την καταγραφή του Φωκά και τη διαμόρφωση του τοπίου πάνω από το βόρειο σύνορο, δεν είναι δυνατόν να δεχθούμε αυτήν την ταύτιση.

78. Για την οικογένεια Κολελού, βλ. AHRWEILER, *Smyrne*, 171 και ANGOLD, *Government*, 131.

79. MM Δ', αρ. 100, σελ. 176-177.

περιγραφόμενου κτήματος. Τα κτήματα του Δερματά και του Κολελού περιήλθαν στη Λεμβιώτισσα αργότερα, μαζί με κάποια ακόμη χωράφια. Οι πληροφορίες που προέρχονται από τα έγγραφα για τα χωράφια αυτά συμπληρώνουν την καταγραφή του Φωκά και επιτρέπουν να προχωρήσουμε στην καλύτερη σχηματοποίηση της περιγραφής του βορείου συνόρου του κτήματος της Λεμβιώτισσας.

Όπως ήδη αναφέραμε, το βόρειο σύνορο του κτήματος της Λεμβιώτισσας συναντούσε ένα ρυάκι που κατέβαινε από την Αγία. Στην ίδια περιοχή πρέπει να βρισκόταν και το *τόπιο* που ο Μιχαήλ Κομνηνός Βρανάς αφιέρωσε στη μονή τον Οκτώβριο του 1281⁷⁹. Δυστυχώς δεν σώζεται περιγραφή του, γνωρίζουμε όμως ότι το *τόπιο* περιελάμβανε την πεπαλαιωμένη εκκλησία του Αγίου Κωνσταντίνου και ότι στον *περίορο* του υπήρχε *ὄροκύκλιο* (αλώνι)⁸⁰. Ο Βρανάς αναφέρει ότι η μονή νεμόταν το *τόπιο* από παλιά και ότι ο ίδιος της παραχωρεί την πλήρη ιδιοκτησία (*ὅπερ ἔκπαλαι κεκράτηται καὶ ὀφείλει κατέχειν τοῦτο [το τόπιο] ἢ μονή*). Σύμφωνα με το Βρανά, η Λεμβιώτισσα ὀφείλε να κτίσει και πάλι την εκκλησία και είχε τη δυνατότητα να εγκαταστήσει εκεί *πωχούς*, δηλαδή ανθρώπους που να εργάζονται σ' αυτό, ὅσους ἤθελε. Είναι προφανές ότι το *τόπιο*, που διέθετε εκκλησία, πρέπει να είχε σημαντική ἔκταση, αφού είχε τη δυνατότητα να φιλοξενήσει καλλιεργητές. Αν και ο Βρανάς δεν αναφέρει καμιά διαμάχη⁸¹, το γεγονός ότι η μονή είχε από παλιά τη νομή του, θυμίζει την περίπτωση του κτήματος του Ζαγαρομάτη και είναι πιθανό ότι ο Φωκάς είχε ενσωματώσει το *τόπιο* στην καταγραφή του. Να θυμίσουμε εδώ ότι, μετά το *πειροβούνι*, η καταγραφή του Φωκά κάνει λόγο για στροφή προς τα ανατολικά, σαν το σύνορο να είχε παρεκκλίνει. Χωρίς να έχουμε καμιά απόδειξη, υποθέτουμε ότι η παρέκκλιση αυτή ήταν προς τα βόρεια και έγινε για να περιλάβει το *τόπιο* του Βρανά.

Το δεύτερο έγγραφο που αφορά το βόρειο σύνορο του κτήματος είναι εκείνο με το οποίο ο δουκεύων τα *δεσποινικά κτήματα* στην Πέτρα, ο Ιωάννης Κόμης⁸², παραδίδει στη Λεμβιώτισσα το *τόπιο* της Αγίας, με εντολή της αυτοκράτειρας⁸³.

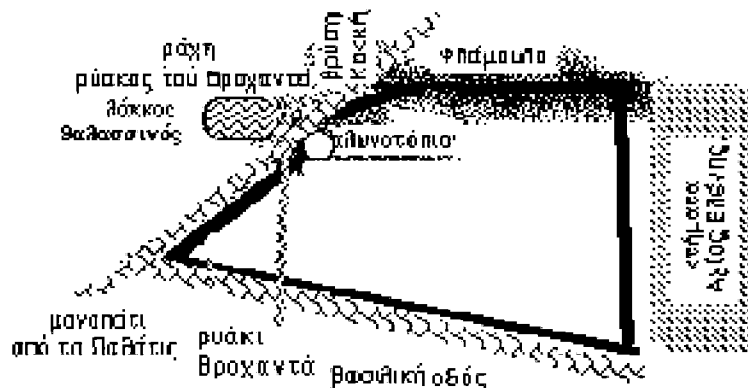
80. Ο ὄρος *ὄροκύκλιο* εμφανίζεται ως πλήρης περιορισμός: Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, *Actes de Dionysiou*, Παρίσι 1968, 14.

81. Ο Βρανάς ἔκανε την αφιέρωση στη μνήμη της μητέρας του και ως αντάλλαγμα για τον ενταφιασμό της στη Λεμβιώτισσα. Ωστόσο, είναι γνωστό, ανάμεσα στο Βρανά και τη μονή υπήρξε ἕνας μακροχρόνιος δικαστικός αγώνας, βλ. πιο κάτω, σελ. 138, σημ. 126.

82. Πρβλ. ΑHRWEILER, *Smyrne*, 89 και 162.

83. ΜΜ Δ', αρ. 99, σελ. 175-176. Το έγγραφο ἔχει εκδοθεῖ την 19' ινδικτιώνα, δηλαδή θα μπορούσε να χρονολογηθεῖ κατά τα ἔτη 1240, 1255, 1270, 1285. Το γεγονός ότι ο Ιωάννης Κόμης ἔλαβε εντολή από την αυτοκράτειρα, μας οδηγεί στη Θεοδώρα Παλαιολογίνα, τη σύζυγο του Μιχαήλ Η', δεδομένου ότι ἔχει αναλάβει την εφορεία της μονής (ΜΜ Δ', αρ. 165, σελ. 260-261 [Νοέμβριος 1262]). Η πλέον πιθανή χρονολογία για την εντολή πρέπει να είναι το 1270, αν και δεν αποκλείεται να ἐνήργη-

Σύμφωνα με τη σύντομη καταγραφή του δουκεύοντος, το κτήμα βρισκόταν *πλησίον του τῆς τοιαύτης μονῆς κτήματος τοῦ ἐπιλεγομένου Παλάτια* και άρχιζε από το μονοπάτι που ανερχόταν από τα Παλάτια στη ράχη του ρυάκος του Βροχαντά, πλησίον ενός *θαλασσινοῦ λάκκου*, έχοντας δεξιά το περιοριζόμενο κτήμα. Στη συνέχεια, ακολουθώντας πάντοτε το μονοπάτι, το σύνορο έφθανε στη *φακεολισμένη*⁸⁴ πέτρα, όπου σχηματιζόταν ένας λόφος (*θέσις βουνού συνίσταται*), έχοντας δεξιά επάνω από αυτό *άλωνοτόπιο* και συνέχιζε ως τη μεγάλη πέτρα που βρισκόταν δεξιότερα. Το σύνορο εκτεινόταν ως τη βρύση του Κοκκή και το βουνό το λεγόμενο Φλάμουλο⁸⁵. Ακολουθούσε τη ράχη του βουνού, έχοντας στο μεσημβρινό μέρος, δηλαδή δεξιά, το περιοριζόμενο και έφθανε μέχρι τον *περίορο* της Αγίας Ελένης, δηλαδή στο σύνορο ενός κτήματος που έφερε το όνομα της Αγίας Ελένης. Εκεί υπήρχαν τέσσαρες μεγάλες δρύες. Έπειτα, κατερχόταν προς το νότο και συναντούσε τη βασιλική οδό, που την ακολουθούσε⁸⁶, έως ότου φτάσει στο μονοπάτι των Παλατίων, από όπου άρχισε. Η περιγραφή που παρέχει ο Ιωάννης Κόμης, επιτρέπει να σχεδιάσουμε το παρακάτω σχήμα για το *τόπιο* της Αγίας:

σε το 1285, ως βασιλομήτωρ. Η ANRWEILER (*Smyrne*, 89) θεωρεί ότι την εντολή έδωσε η αυτοκράτειρα Θεοδώρα και τοποθετεί, με ερωτηματικό, το έγγραφο στα 1270 (σελ. 162).

84. Ίσως θα έπρεπε να κατανοήσουμε μια στήλη που στην κορυφή της είχε σχήμα που έμοιαζε σαν φακίολι.

85. Η ANRWEILER (*Smyrne*, 64) ταυτίζει το Φλάμουλο με τη δυτική πλαγιά του όρους Αμανάριον (*Yamanlar-dağ*) που κυριαρχεί τον κάμπο του Μεμανιωμένου.

86. Το κείμενο αναφέρει *κρατοῦν* [το σύνορο] *πὴν αὐτὴν ὁδὸν, θράσκιον μέρος*. Είναι δυνατόν να πρόκειται είτε για κατεύθυνση προς τα βόρεια-(δυτικά) είτε για τη βόρεια πλευρά της οδού.

87. MM Δ', αρ. 97, σελ. 174.

Τρία άλλα έγγραφα αφορούν την περιοχή της Αγίας Ελένης, που όπως είδαμε βρίσκεται ανατολικότερα της Αγίας, και μας δίνουν την ατελή και ασαφή, βέβαια, εικόνα της περιοχής στο βορειοανατολικό σύνορο του κτήματος. Πρόκειται για πωλητήρια με τα οποία η Λεμβιώτισσα έγινε ιδιοκτήτρια των χωραφιών αυτής της περιοχής. Τα έγγραφα αφορούν την ίδια την εκκλησία της Αγίας Ελένης με το περιβάλλον κτήμα, αλλά και τα χωράφια του Δερματά και του Κολελού που αναφέρονται επίσης στην καταγραφή του Φωκά.

Στο φάκελο του μετοχίου των Παλατίων υπάρχει ένα έγγραφο, του Ιουνίου του 1276, με το οποίο ο Νικόλαος Κρητικός, *ὁ καὶ Δερματᾶς*, τα παιδιά του και οι συγγενείς του πωλούν στη Λεμβιώτισσα το χωράφι της Αγίας Ελένης⁸⁷. Η πράξη αυτή ήταν, προφανώς, ανανέωση παλαιότερης πώλησης του χωραφιού, που η μονή νεμόταν ήδη, και το οποίο της δίδεται τώρα σε τελεία κατοχή⁸⁸. Το χωράφι βρισκόταν στην τοποθεσία του Κραμαστού και συμπεριλάμβανε την εκκλησία της Αγίας Ελένης και την περιοχή του εκεί *παραρρέοντος ὕδατος*, του φαραγγιού και της υπώρειας, των ροδοδαφνών και των *κηπωροτοπίων*. Δυστυχώς, το έγγραφο για το κτήμα αυτό δεν παραθέτει τους πλησιαστές. Ωστόσο, είναι φανερό ότι το κτήμα του Δερματά περιελάμβανε το τμήμα που συνόρευε με την ιδιοκτησία της μονής και εκτεινόταν βορειότερα, ως την εκκλησία της Αγίας Ελένης.

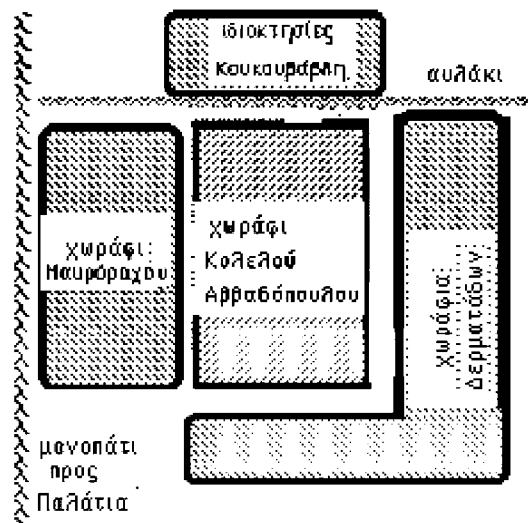
Το Μάρτιο του 1262, η Λεμβιώτισσα αγόρασε από τις οικογένειες του Μιχαήλ Κολελού και του Μιχαήλ Αββαδοπούλου ένα χωράφι⁸⁹, πιθανότατα εκείνο που ο Φωκάς ονομάζει «χωράφι του Κολελού» και θεωρεί ότι συνορεύει με το κτήμα της μονής. Ωστόσο, η ταύτιση αυτή προσκρούει σε δύο σημεία. Πρώτον, το τοπωνύμιο Αγία Ελένη όπου βρισκόταν το χωράφι μνημονεύεται μόνο στον τίτλο και αποσιωπάται στο σώμα του κειμένου. Δεύτερον, στην περιγραφή δεν αναφέρεται ότι το χωράφι συνόρευε με το κτήμα της μονής. Πράγματι, σύμφωνα με το πωλητήριο, το χωράφι είχε τους ακόλουθους πλησιαστές: 1. από τη μεριά του *αὐλακίου*, που το κείμενο τοποθετεί στο βόρειο μέρος, τις ιδιοκτησίες Κουκουβάβλη, 2. από το ανατολικό και το νότιο μέρος, τους Δερματάδες, και 3. *ἐπανωκέφαλα*, δηλαδή από την

88. Στο φάκελο του μετοχίου των Παλατίων υπάρχει ακόμη ένα έγγραφο, του Μαρτίου του 1254, με το οποίο οι Κωνσταντίνος Κηωρός και Νικόλαος Δερματᾶς πωλούν στη Λεμβιώτισσα τρία χωράφια στη *γειονία τῶν Παλατίων καὶ πλησίον τῶν χωραφίων τῆς μονῆς*. Ένα από αυτά ήταν το χωράφι της Αγίας Ελένης, που είχε και έναν *παράδρομο* (MM Δ', αρ. 81, σελ. 152-153). Το χωράφι αυτό ήταν πιθανότατα το ίδιο με εκείνο του 1276, που το πωλητήριό του αναφέρει ότι *πεπράκαμεν γὰρ τὸ χωράφιον ἡμῶν, ... ὅπερ ἐνέμετο* [προφανώς η μονή], *εἰς τελείαν κατοκίην*, έκφραση η οποία μπορεί να ερμηνευθεί ως παραχώρηση και της πλήρους ιδιοκτησίας.

89. MM Δ', αρ. 148, σελ. 237-238.

90. Ο στροφός είναι κατά πάσα πιθανότητα μέτρο μήκους, βλ. ΖΙΒΟΛΙΝΟΒΙĆ, ΚΡΑΒΑΡΙ, GIROS,

τελευταία, τη δυτική πλευρά, το Μαυρόραχο. Στην ίδια πλευρά βρισκόταν και η οδός προς τα Παλάτια. Ας συμπληρώσουμε, τέλος, ότι ο προσανατολισμός του χωραφίου, όπως εμφανίζεται στο πωλητήριο έγγραφο μοιάζει να μην ταιριάζει με τις υπόλοιπες πληροφορίες σχετικά με την περιοχή. Το σχήμα του χωραφίου έτσι όπως περιγράφεται στο έγγραφο είναι το παρακάτω:

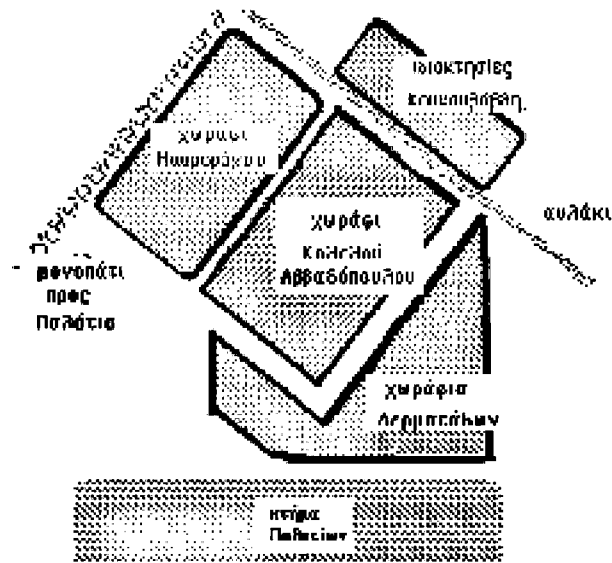
Το πωλητήριο αναφέρει ότι η μια πλευρά του χωραφίου, προφανώς η νότια, είχε μήκος τρεις *στροφούς*⁹⁰, *βλέποντες προς τὰ Παλάτια*, δηλαδή το χωράφι βρισκόταν στην άμεση γειτονία με το κτήμα της Λεμβιώτισσας⁹¹. Εξάλλου, όπως είπαμε, στο πωλητήριο αναφέρεται στα δυτικά ένας δρόμος προς τα Παλάτια. Αυτός ο δρόμος ταυτίζεται, πιθανότατα, με το μονοπάτι που περνούσε, όπως είδαμε, και πάνω από το *τόπιο* της Αγίας, το οποίο είχε παραδώσει στη μονή ο *δουκεύων τῶν δεσποινικῶν κτημάτων*. Η κατεύθυνση του μονοπατιού ήταν από νοτιοδυτικά προς τα βορειοανατολικά. Αν δεχθούμε ότι ο προσανατολισμός δεν είναι ακριβής, ότι η γειτονία με το κτήμα της Λεμβιώτισσας, που βρισκόταν προς το νότο, ήταν σχετι-

Chilandar, αρ. 14, στ. 43, πρβλ. σελ. 154.

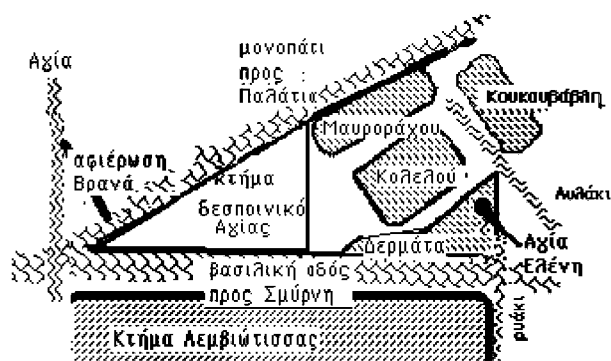
91. Το έγγραφο αναφέρει ότι η άλλη πλευρά του χωραφίου, αυτή που βλέπει προς τα δυτικά, ήταν τέσσερεις *στροφοί*. Πέρα από το γεγονός ότι έχουμε μια αναλογία των διαστάσεων, η πληροφορία ότι η πλευρά αυτή ήταν στραμμένη προς τα δυτικά μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι η άλλη ήταν στραμμένη προς τα νότια, όπου ήταν τα Παλάτια.

92. Για τη σημασία του όρου *αυλάκι*, βλ. πιο πάνω, σελ. 109, σημ. 50.

κά χαλαρή και ότι το *αυλάκιο*⁹² που αναφέρεται στο έγγραφο δεν έχει σχέση το ρυάκι που κατεβαίνει από την Αγία Ελένη, τότε μπορούμε να ταυτίσουμε το χωράφι του εγγράφου με αυτό του Κολελού που αναφέρει η καταγραφή του Φωκά, με ένα σχήμα σαν το παρακάτω:

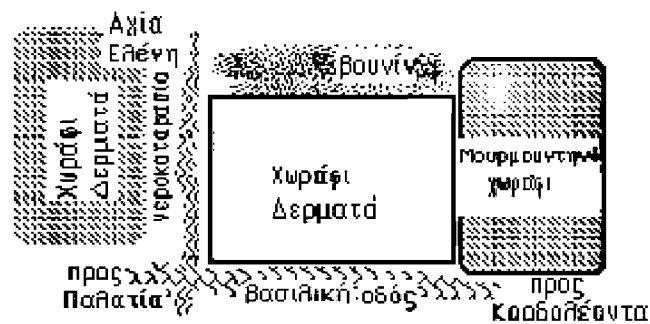

Έτσι, το βόρειο σύνορο του κτήματος της Λεμβιώτισσας, από το άκρο του *πετροβούνου* και το ρυάκι που κατεβαίνει από την Αγία, διαμορφώθηκε ενσωματώνοντας τα κτήματα που βρίσκονταν πάνω από τη βασιλική οδό προς τη Σμύρνη, δίνοντας το παρακάτω σχήμα:

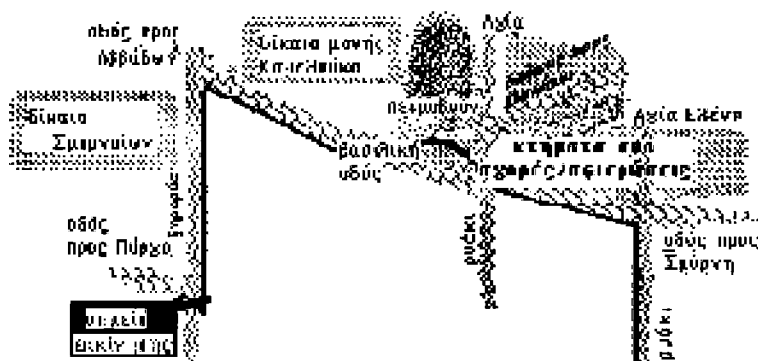

93. MM Δ', αρ. 90, σελ. 164-165.

Ένα ακόμη έγγραφο αφορά *ιδιοπεριόριστο* χωράφι, επιλεγόμενο και αυτό «η Αγία Ελένη», που ο Νικόλαος Δερματάς και η οικογένειά του πωλούν, τον Απρίλιο του 1272, στη Λεμβιώτισσα⁹³. Το χωράφι συνορεύει στο βόρειο μέρος με το βουνόν, από το νότιο μέρος με τη βασιλική οδό, από το ανατολικό με κάποιο Μουρμουνητικό χωράφι, από το δυτικό με τη νεροκαταβάσια, που εκρέει από τον ευκτήριο οίκο της Αγίας Ελένης και φθάνει πάλι στη βασιλική οδό που από τα Παλάτια κατευθύνεται στον Κορδολέοντα (Κορδελιό). Δηλαδή, σύμφωνα με την περιγραφή το κτήμα πρέπει να τοποθετείται προς τα ανατολικά, πέρα από το ρυάκι που κατέβαινε από την Αγία Ελένη όπως αναφέρει ο Φωκάς, εκτός και αν αυτό το ρυάκι δεν ήταν το μοναδικό:

Σύμφωνα με το ίδιο έγγραφο, η βασιλική οδός, που οριοθετεί το νότιο σύνορο του χωραφίου, έχει δύο απολήξεις: προς τα δυτικά τα Παλάτια, και προς τα ανατολικά τον Κορδολέοντα, στην κατεύθυνση προς τη Σμύρνη. Έχοντας υπ' όψιν τα δεδομένα των εγγράφων και την καταγραφή του Φωκά, μπορούμε να δώσουμε το παρακάτω σχήμα για το δυτικό και βόρειο σύνορο:

94. Για το δρόμο προς τον Κούκουλο, βλ. πιο πάνω, σελ. 107-108.

Η ανατολική και η νότια πλευρά

καταγραφή Αλωπού

εἶτα γαμμ(α)τίζει, κρατῶν τὸ ρύακ(ιον), ὅπερ
 ||¹¹¹ κατέρχεται, ὡς δεδήλωται, ἀπὸ τῆς
 Ἄγ(ίας), καὶ κ(α)ταντᾶ ||¹¹² μέχρι καὶ τῆς
 στράτας τῆς ἀπαγούσης εἰς τὸν Κούκουλον

||¹¹³ εἶτα κ(α)ταντᾶ μέχρι καὶ τοῦ λάκκου τοῦ
 λιβαδ(ίου)

κρατῶν ||¹¹⁴ τὴν αὐτὴν ὁδὸν καὶ ἀκουμβίζει
 μέχρι καὶ τοῦ περιόρου, ||¹¹⁵ οὗ περιωρίσθη
 παρὰ τοῦ εἰρημένου ἐκείνου κυρ(οῦ) Νικη-
 φόρου ||¹¹⁶ τοῦ Χούμνου καὶ τοῦ κυρ(οῦ)
 Στεφάνου καὶ αὐτῶν τῶν ἐποίκων ||¹¹⁷ τῶν
 Κουκουλαϊτῶν

εἶτα κρατῶν τὸ μέρος τὸ δυτικὸν ||¹¹⁸ καὶ
 κ(α)ταντᾶ ἔνθα καὶ ἤρξατο, δεξιὰ τὰ περιορι-
 ζόμενα, ||¹¹⁹ ἀριστερὰ τὰ δίκαια τῶν Μουρ-
 μούτων

καταγραφή Φωκά

ἀπὸ ||³¹³ τούτου κλίνει πρὸς μεσημβρί(αν),
 ἔχεται τοῦ αὐτοῦ ἀέρος, ||³¹⁴ κρατῶν τοῦ
 εἰρημ(έ)ν(ου) ρύακο(ς) κ(α)τ' εὐθείαν, καὶ
 ἀπέρχεται τ(ῆς) ||³¹⁵ ὁδοῦ τῆς πρὸ(ς) Κούκου-
 λον ἀπαγούσ(ης)

εἶτα κάμπει ||³¹⁷ πρὸς δυσμᾶς, ἔχεται τοῦ
 αὐτοῦ ἀέρος, κρατῶν τ(ῆν) ὁδ(όν) ||³¹⁸ κ(α)τ'
 εὐθεί(αν), καὶ ἀπέρχεται μέχρ(ι) καὶ τῶν
 χ(ωρα)φ(ίω)ν τῶν Τραχειν(ῶ)ν, ||³¹⁹ ἐν ᾧ καὶ
 ἐστίσαμ(εν) στήλ(ην) διὰ μαύρης πέτρ(ας)

εἶτα στρέφεται πρὸ(ς) ἄρκτον, κρατῶν ||³²¹
 τὸν αὐτὸν ἀέρα ἐπὶ πολὺ, ἐὼν ἀριστερὰ μ(έν)
 τὰ δίκαια ||³²² τῶν Σμυρναί(ων), δεξιὰ τὰ
 περιοριζόμενα

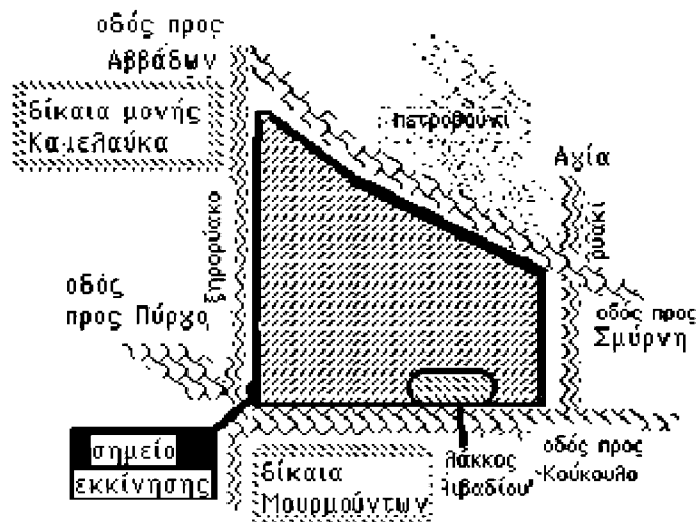
εἶτα ἔχεται τοῦ αὐτοῦ ἀέρος ||³²³ ἐπὶ πολὺ καὶ
 ἀπέρχεται μέχρ(ι) καὶ τῶν χ(ωρα)φ(ίω)ν τῶν
 Τραχειν(ῶ)ν, ||³²⁴ τῶν διαφερόντων τῶ
 Σμυρνω Μάντει, τῶν καὶ πλησιαζόντ(ων) ||³²⁵
 τῶ ἐκεῖσε παρακειμένω λιβαδ(ίω) τῶ καὶ
 λάκκω ἐοικότι

ἀπὸ ταύτης ἔχεται τοῦ αὐτοῦ ἀέρο(ς) τοῦ
 πρὸς δυσμᾶς ||³²⁸ ὁδεύοντο(ς) τούτου ἐφ'
 ἱκαν(όν), κρατῶν τὴν παλαιὰν ὁδὸν ||³²⁹ καὶ
 ἀπέρχεται μέχρ(ι) καὶ τοῦ ἄκρου τοῦ Ξηρο-
 τροχάλ(η) (καὶ) τ(ῆς) ||³³⁰ ἐκεῖσε παρακει-
 μέν(ης) τάφρου, ἐὼν ἀριστερὰ μ(έν) τὰ δίκαια
 ||³³¹ τοῦ Μαντει, δεξιὰ τὰ περιοριζόμενα

εἶτα γαμμ(α)τίζει πρὸ(ς) ||³³² ἄρκτον, ἔχεται
 τοῦ αὐτοῦ ἀέρο(ς) καὶ ἀπέρχεται μέχρ(ι) (καὶ)
 τ(ῆς) ||³³³ παλαιᾶς ὁδοῦ τῆς πρὸς τ(ὸν)
 Πύργον ἀπερχομένης, ἐν ᾧ ||³³⁴ καὶ ἐστή-
 σαμ(εν) στήλ(ην)

||³³⁵ ἀπὸ ταύτης στρέφεται καὶ αὐθις πρὸς
 δυσμᾶς, ἔχεται ||³³⁶ τοῦ αὐτοῦ ἀέρο(ς) καὶ τῆς
 παλαιᾶς ὁδοῦ (καὶ) κ(α)ταντᾶ εἰς τ(ῆν) ||³³⁷
 προτ(έ)ρ(αν) στήλ(ην) τὴν ἐξ ἀρχῆς
 πηχθεῖσαν παρ' ἡμῶν, ἔνθα ||³³⁸ καὶ ἤρξατο

Σύμφωνα με την εκδοχή του Αλωπού, το ανατολικό σύνορο του κτήματος ακολουθεί το ρυάκι που κατέρχεται από την Αγία και φθάνει έως τη στράτα προς τον Κούκουλο⁹⁴. Ο Αλωπός δεν αναφέρει αν στο σημείο αυτό το σύνορο στρέφεται προς τα δυτικά, μνημονεύει όμως ότι φθάνει έως το *λάκκο* του λιβαδιού. Προσδιορίζει, επίσης, ότι ακολουθεί *την αὐτὴν ὁδὸν* και ότι πλησιάζει σε κάποιο *περίορο* που είχε γίνει πριν από το Νικηφόρο Χούμνο και ὄσους τον συνόδευαν. Έχοντας υπ' ὄψιν το περίγραμμα του Φωκά, πρέπει να υποθέσουμε ότι η κατεύθυνση του Αλωπού άλλαξε προς τα δυτικά, ακολουθώντας τη στράτα που οδηγούσε στον Κούκουλο, περνώντας από ένα λιβάδι, του *λάκκου*. Προχωρώντας, η στράτα φθάνει έως το σημείο εκκίνησης, έχοντας αριστερά τα κτήματα των κατοίκων των Μουρμούντων. Η περιγραφή του Αλωπού δίνει το παρακάτω σχέδιο:

Όπως είδαμε, ο Φωκάς τοποθετεί το βορειοανατολικό ὄριο του κτήματος πιο αριστερά, μετά το ρυάκι που κατεβαίνει από την «Αγία» και, ειδικότερα, στο ρυάκι που κατεβαίνει από την Αγία Ελένη. Το σύνορο στρέφεται προς τα νότια για να καταλήξει, ὅπως και κατά τον Αλωπό, στο δρόμο προς τον Κούκουλο. Σύμφωνα με την καταγραφή του Φωκά, το κτήμα της Λεμβιώτισσας στη βορινή πλευρά ανάμεσα στα δύο ρυάκια, συνόρευε με χωράφια που αργότερα ενσωματώθηκαν σε αυτό. Έτσι, ως προς το μήκος του βορείου συνόρου, μεταξύ των δύο καταγραφών, του

95. Βλ. πιο πάνω, σελ. 110, σημ. 53.

Αλωπού και του Φωκά, υπάρχει διαφορά μιας λωρίδας γης, που ισούται με την απόσταση ανάμεσα στα δύο ρυάκια. Η διαφορά μπορεί να ερμηνευθεί με δύο τρόπους: 1. μεταξύ του 1234 και του 1235, η μονή ενσωμάτωσε τη λωρίδα στην ιδιοκτησία της, και 2. ο Αλωπός ανέγραψε παλαιότερη καταγραφή. Η δεύτερη, μάλιστα, εκδοχή φαίνεται πιθανότερη⁹⁵. Το εύρος της λωρίδας δεν είναι δυνατόν να ορισθεί ως προς τη νότια πλευρά, καθώς η καταγραφή του Αλωπού αναφέρει ένα μόνο σημείο της, το *λάκκο* όπου βρίσκεται το λιβάδι, που ο Φωκάς τοποθετεί, και αυτός, δυτικότερα, στο δρόμο προς τον Κούκουλο⁹⁶.

Η καταγραφή του νοτίου συνόρου από το Φωκά αρχίζει από το σημείο όπου το ρυάκι το οποίο κατέβαινε από την Αγία Ελένη συναντά το δρόμο προς τον Κούκουλο. Από εκεί, το σύνορο στρεφόταν δυτικά και, ακολουθώντας το δρόμο προς τον Κούκουλο, έφθανε στα χωράφια των Τραχεινών. Από το σημείο αυτό και εξής, η περιγραφή του Φωκά καθίσταται ασαφής. Την ασάφεια αυτή διαπιστώνει και ο κριτής του φορσάτου Κωνσταντίνος Χειλάς, που εκδικάζει τη διένεξη της Λεμβιώτισσας με το Μιχαήλ Κομνηνό Βρανά, ο οποίος διαδέχθηκε το συμυρναίο Μάντη ή Μαντειανό⁹⁷ στην ιδιοκτησία των χωραφιών των Τραχεινών⁹⁸.

Προκειμένου να άρει την ασάφεια, το δικαστήριο του Χειλά ζήτησε την ένορκη μαρτυρία του Μιχαήλ Βαρύχειρα, άνδρα ειδήμονα των τόπων που ήταν περίπου ογδοήκοντα ετών⁹⁹. Ο Βαρύχειρ με *σταυροδιαβασία*¹⁰⁰, φανέρωσε τα γνωρίσματα, που περιλάμβανε το παλαιό δικαίωμα, δηλαδή η καταγραφή του Φωκά. Η απόφαση δεν αναφέρει, δυστυχώς, λεπτομέρειες που θα μας βοηθούσαν να προσδιορίσουμε το σύνορο. Ωστόσο, υπάρχουν ορισμένα στοιχεία, χρήσιμα για να κατανοήσουμε την τοπογραφία της περιοχής. Πράγματι, το δικαστήριο αποφάσισε ότι στη νομαδιαία γη που πλησιάζει τα κτήματα και των δύο αντιδίκων θα νέμονται τα ζώα και των δύο πλευρών και απαγόρευσε την καλλιέργεια της. Το δικαστήριο αποφάσισε επίσης ότι κατά το χειμώνα και τα δύο μέρη μπορούν να βόσκουν τα ζώα τους στο *παρακείμενο τόπιον*, που γίνεται *σαμάκιον* (δηλαδή βαλτότοπος). Την άνοιξη, ωστόσο, όταν ο *χόρτος αναβλασταίνει*, το *τόπιον* πρέπει να φυλάγεται και

96. Για το λιβάδι, βλ. αμέσως πιο κάτω.

97. Για την οικογένεια Μάντη, βλ. AHRWEILER, *Smyrne*, 172 και ANGOLD, *Government*, 129 σημ. 50.

98. MM Δ', αρ. 102, σελ. 178-181.

99. Για το στρατιώτη Βαρύχειρα, ο οποίος είχε κάνει αγορά κτήματος στην περιοχή, πράγμα που έφερε το γιο του σε αντιδικία με τη Λεμβιώτισσα, βλ. AHRWEILER, *Smyrne*, 168' πρβλ. και ANGOLD, *Government*, 272.

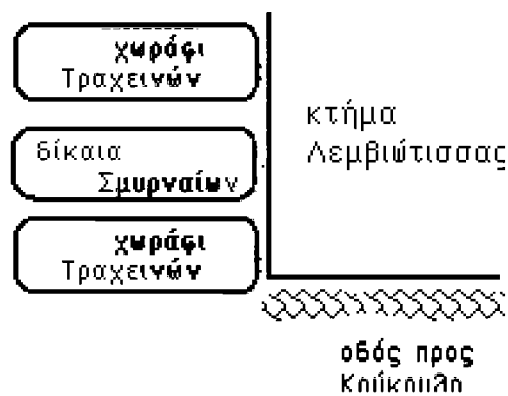
100. Για τη *σταυροδιαβασία*: Π. ΓΟΥΝΑΡΙΔΗΣ, 'Όρκος και αφορισμός στα βυζαντινά δικαστήρια, *Σύμμεικτα* 7, 1987, 52.

101. MM Δ', αρ. 80, σελ. 150. Το έγγραφο έχει πολλές ασάφειες που οφείλονται στο συντάκτη

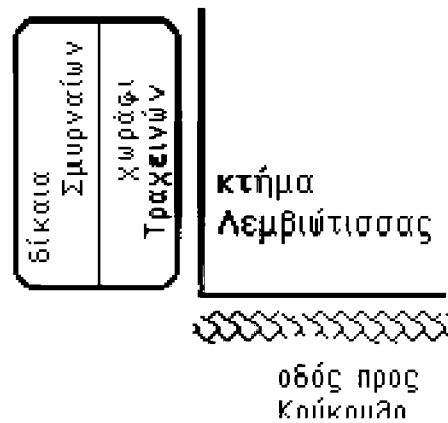
από τους δύο και να μην επιτρέπεται να εισέρχονται ζώα σε αυτό. Και οι δύο θα έχουν χρήση του κόρτου που φυτρώνει εκεί. Είναι προφανές ότι η αντιδικία αναφερόταν στο λιβάδι που βρισκόταν στη νότια πλευρά του κτήματος της Λεμβιώτισσας, που ο Αλωπός αναφέρει ως λιβάδι στο *λάκκω* και ο Φωκάς περιγράφει ως *και λάκκω έοικότι*. Οι δύο καταγραφές μας δεν μνημονεύουν τον ιδιοκτήτη του λιβαδιού αυτού.

Μετά τη συνάντηση με τα χωράφια των Τραχεινών, το σύνορο στρέφεται, σύμφωνα με το Φωκά, προς βορρά για αρκετό διάστημα, έχοντας αριστερά τα δίκαια των Σμυρναίων και δεξιά τα περιοριζόμενα. Στο σημείο αυτό, τα χωράφια των Τραχεινών, που ανήκαν στο σμυρναίο Μάντη, εμφανίζονται και πάλι στην καταγραφή. Πρόκειται για το ακραίο προς βορρά σημείο του του νότιου συνόρου του κτήματος. Αυτή τη φορά τα χωράφια των Τραχεινών πλησιάζουν στο παρακείμενο λιβάδι, το *και λάκκω έοικότι*, δηλαδή εκείνο που ταυτίσαμε με τον τόπο που γίνεται το χειμώνα βαλτότοπος (*σαμάκιον*). Η γειτνίαση του κτήματος της Λεμβιώτισσας με τα χωράφια των Τραχεινών δύο φορές μπορεί να ερμηνευθεί με τρεις διαφορετικές υποθέσεις:

α) Τα χωράφια των Τραχεινών αποτελούσαν δύο ξεχωριστά τμήματα, στην αρχή και στο τέλος του συνόρου, με κατεύθυνση προς βορρά, ανάμεσα στα οποία υπήρχαν τα δίκαια των Σμυρναίων. Επομένως, το πρώτο τμήμα θα έπρεπε να βρίσκεται επάνω στο δρόμο προς τον Κούκουλο, εκεί όπου το σύνορο του κτήματος σχημάτιζε γωνία προς βορρά, ενώ το δεύτερο θα βρισκόταν στην άλλη άκρη του συνόρου.

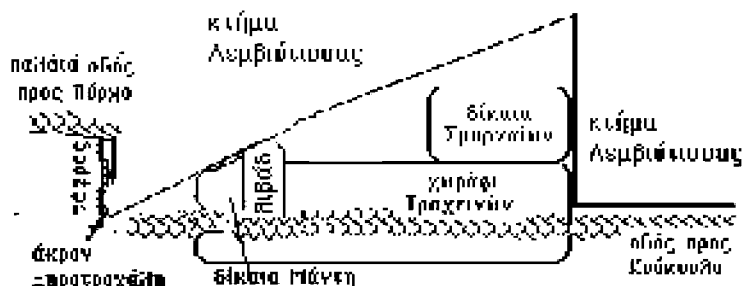

β) Τα χωράφια των Τραχεινών περιλαμβάνονταν στις ιδιοκτησίες των Σμυρναίων, αποτελούσαν δηλαδή ενιαίο χωράφι, το ανατολικό σύνορό του οποίου εκτεινόταν, με βόρεια κατεύθυνση, στην πλευρά του κτήματος της Λεμβιώτισσας.

Και οι δύο αυτές υποθέσεις δεν επιτρέπουν να τοποθετήσουμε το λιβάδι στον περιβάλλοντα χώρο και δεν εξηγούν τη φράση της καταγραφής του Φωκά που ακολουθεί, ότι δηλαδή το σύνορο του κτήματος *ἔκειται τοῦ αὐτοῦ ἀέρος τοῦ πρὸς δυσμὰς ὀδεύοντος*.

γ) Τα χωράφια των Τραχεινῶν εκτείνονταν στο νότιο σύνορο του κτήματος της Λεμβιώτισσας, παράλληλα με το δρόμο προς τον Κούκουλο. Από τη δεύτερη αναφορά τους στην καταγραφή του Φωκά παραλείπεται η στροφή του συνόρου προς τα δυτικά ή, ίσως σωστότερα, προς τα νοτιοδυτικά. Μετά τα κτήματα των Σμυρναίων το σύνορο συναντά και πάλι τα χωράφια των Τραχεινῶν και συνεχίζει την πορεία του, έχοντας ως ὄριο *τὴν παλαιὰν ὁδόν*, πιθανότατα το δρόμο προς τον Κούκουλο. Αυτή την τελευταία υπόθεση ενισχύει και η περιγραφή του Αλωπού, που, μολονότι σχηματική, τοποθετεί το *λάκκο* του λιβαδιού επί της οδού προς τον Κούκουλο, η οποία αποτελεί το νότιο σύνορο του κτήματος. Το σύνορο, κατά το Φωκά, πλησιάζει το παρακείμενο λιβάδι, που, όπως είδαμε, υπήρξε αντικείμενο αντιδικίας ανάμεσα στη Λεμβιώτισσα και το Μιχαὴλ Κομνηνὸ Βρανά. Ο Φωκάς αναφέρει ότι το σύνορο στρέφεται προς τη δύση, έχοντας αριστερά τα δίκαια του Μάντη, ἕως ὅτου φθάσει μέχρι το ἄκρο του Ξηροτροχάλη και την παρακείμενη τάφρο. Στο σημείο αυτό στρεφόταν προς βορρά και ἔφθανε στην παλαιὰ οδὸ προς τον Πύργο, ὅπου ο Μιχαὴλ Φωκάς είχε στήσει στήλη-ὄριο. Στη συνέχεια, στρεφόταν πάλι προς τη δύση και, ακολουθώντας την παλαιὰ οδὸ, ἔφτανε στην πρώτη στήλη που είχε στήσει ο Μιχαὴλ Φωκάς. Σύμφωνα με την περιγραφή αὐτὴ ἔχουμε το παρακάτω σχέδιο για το νότιο σύνορο του κτήματος της Λεμβιώτισσας:

Την εικόνα του νοτίου μέρους επιβεβαιώνει και συμπληρώνει ένα άλλο έγγραφο, η αφιέρωση-πώληση του χωραφιού της Τραχεινής, από τον Νικόλαο Δερματά και την οικογένειά του στη μονή της Λεμβιώτισσας, τον Απρίλιο του 1265¹⁰¹. Το χωράφι αυτό της Τραχεινής¹⁰², που προφανώς ανήκε κάποτε σε ένα μεγαλύτερο κτήμα, αυτό των Τραχεινών, βρισκόταν κάτω από το δρόμο (κατώδρομο) που οδηγεί στον Κούκουλο. Στο δυτικό μέρος του, το χωράφι αυτό συνόρευε με την οδό προς τα βιβάρια.

Όπως είδαμε, το δεύτερο κτήμα της Λεμβιώτισσας, το προάστιο του Ασάνη, είχε ως νότιο σύνορο το δρόμο προς τον Κούκουλο, ενώ ένα τουλάχιστον μέρος του δυτικού συνόρου του αποτελούσε, σύμφωνα με τον Αλωπό, ο δρόμος προς τον Πύργο. Αλλά και στο τρίτο κτήμα, όλο σχεδόν το νότιο σύνορο βρισκόταν επάνω στο δρόμο προς τον Κούκουλο, εκτός από μικρό μέρος του, στη νοτιοδυτική άκρη, που κάνοντας δόντι συνόρευε, και αυτό, με τον παλαιό δρόμο προς τον Πύργο. Είναι δύσκολο να φανταστούμε δύο κτήματα να βρίσκονται επάνω σε δύο ίδιους δρόμους, εκ των οποίων ο ένας να αποτελούσε και για τα δύο τη βάση, το νότιο σύνορο. Έτσι, η μόνη λογική εξήγηση είναι ότι πρόκειται για δύο σημεία του ίδιου δρόμου, του δρόμου προς τον Κούκουλο, που συναντούν δύο διαφορετικοί δρό-

του. Το πρότυπο που χρησιμοποιήθηκε για να συνταχθεί το αφιερωτικό έγγραφο ήταν, προφανώς, πωλητήριο.

102. Το χωράφι ήταν 6 στρεμμάτων. Υπάρχει ένα ακόμη έγγραφο, του Αυγούστου του 1263, με το οποίο ο Νικόλαος Κρητικός και τα τέκνα του πουλούν χωράφι στη μονή της Λεμβιώτισσας, μέρος της περιουσίας τους (γονική κλήρα), το λεγόμενο η Τραχεινή (ΜΜ Δ', αρ. 86, σελ. 158). Σύμφωνα με το έγγραφο, το χωράφι αυτό ήταν 10 στρέμματα. Από αυτό πωλούν τα 8 στρέμματα, ενώ τα άλλα 2 τα είχε ήδη η μονή από αφιέρωση (προσένεξι), για την οποία το μέρος του Κρητικού είχε πάρει ως αντίκαρη ένα γαϊδούρι (μοχθηρό).

103. ΜΜ Δ', αρ. 86, σελ. 158-159.

μοι με κοινή κατάληξη τον Πύργο. Ωστόσο, μπορούμε να υποθέσουμε ότι το δεύτερο κτήμα της Λεμβιώτισσας, το προάστειο του Ασάνη, πολύ μικρότερο από το τρίτο, βρισκόταν στη νοτιοδυτική του άκρη του τρίτου. Έτσι, το δεύτερο κτήμα βρισκόταν στην περιοχή που ορίζεται: ανατολικά, από το άκρο του Ξηροτροχάλη· νότια, από το δρόμο προς τον Κούκουλο· βόρεια - βορειοδυτικά, από το δρόμο προς τον Πύργο, που ίσως να περνούσε μέσα από το κτήμα της μονής· δυτικά, από την κάθετη ευθεία μεταξύ του σημείου εκκίνησης του τρίτου κτήματος, επί του δρόμου προς τον Πύργο, και του δρόμου προς τον Κούκουλο, που όριζε η παλαιά οδός προς τις αλυκές.

Την υπόθεση της γειτνίασης του προαστείου του Ασάνη και του κτήματος των Παλατίων ενισχύει το έγγραφο του 1263, με το οποίο ο Νικόλαος Κρητικός πωλεί στη Λεμβιώτισσα ένα άλλο χωράφι με το όνομα της Τραχεινής, δηλαδή ένα από τα χωράφια που βρίσκονταν στη νότια πλευρά του τρίτου κτήματος της μονής. Όπως είδαμε, σύμφωνα με το Αλωπό, στο νοτιοδυτικό άκρο του τρίτου κτήματος της Λεμβιώτισσας βρίσκονταν κτήματα των Μουρμούντων: *καὶ καταντᾶ ἔνθα καὶ ἤρξατο, δεξιὰ τὰ περιοριζόμενα, ἀριστερὰ τὰ δίκαια τῶν Μουρμούντων*. Εξάλλου, το έγγραφο του Κρητικού συνέταξε ο ιερέυς και νομικός χώρας Μουρμούντων Γεώργιος Καρωνίτης, προφανώς γιατί ανήκε στη δικαιοδοσία της ενορίας του ή, για να το πούμε αλλιώς, το χωράφι αυτό ανήκε στα κτήματα των Μουρμούντων που βρίσκονταν στην περιοχή. Το έγγραφο υπογράφει ως μάρτυς και ο πράκτωρ Μουρμούντων Θεόδωρος Σκυλίτζης, ο οποίος προσθέτει στην υπογραφή του τον τίτλο *δουλῶς τοῦ πανυπερσεβάστου*¹⁰³. Η Ahrweiler ταυτίζει τον *πανυπερσεβάστο* με το Γεώργιο Ζαγαρομάτη¹⁰⁴. Όπως είναι γνωστό, συχνά στις πράξεις αγοραπωλησίας ή αφιέρωσης κάποιοι από τους μάρτυρες είναι και ιδιοκτήτες γειτονικών χωραφιών και η υπογραφή τους έχει την έννοια της επικύρωσης του εγγράφου, δηλαδή ότι δεν θίγονται τα συμφέροντά τους¹⁰⁵. Αν η υπόθεση ότι ο Σκυλίτζης ήταν στην υπηρεσία του Ζαγαρομάτη είναι ορθή, τότε η υπογραφή του υποδεικνύει, ότι το χωράφι που πούλησε ο Νικόλαος Κρητικός συνόρευε από τη μια μεριά με κάποιο κτήμα του μέρους του Ζαγαρομάτη, ο οποίος, με τη σειρά του, ήταν γείτονας με τη Λεμβιώτισσα.

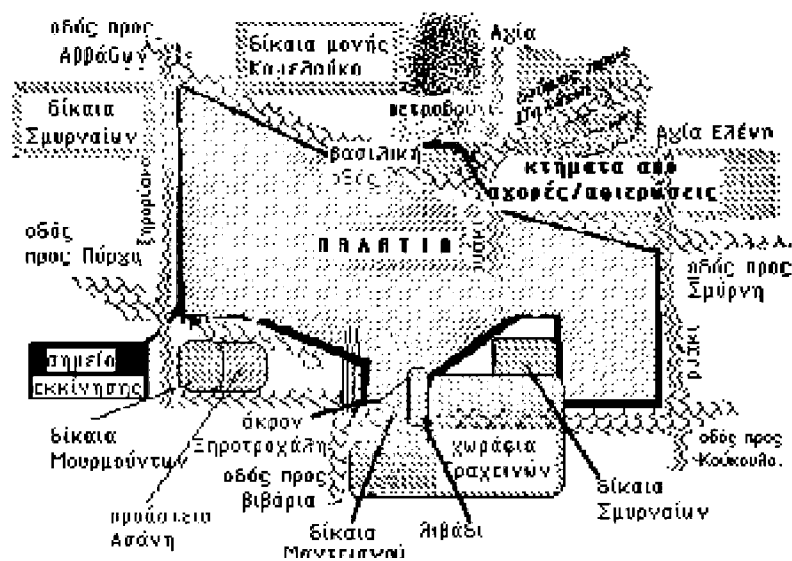
104. AHRWEILER, *Smyrne*, 162, πρβλ. ΜΑΚΣΙΜΟΝΙĆ, *Administration*, 27 σημ. 68.

105. Έτσι π.κ., το 1276, ο δουξ των *δεσποινικῶν κτημάτων*, Αλέξιος Ξανθοπούλος, υπογράφει στο έγγραφο με το οποίο ο στρατιώτης Μικαήλ Πετρίτζης πωλά χωράφι στη μονή της Λεμβιώτισσας, στη τοποθεσία του Πύργου, που συνόρευε και με τα δεσποινικά κτήματα. Το έγγραφο βρίσκεται ανάμεσα σε αυτά που αποτελούσαν το φάκελο του μετοχίου των Παλατίων: ΜΜ Δ', αρ. 96, σελ. 172-173.

106. Βλ. πιο πάνω, σελ. 114-115.

Είδαμε ήδη ότι, με το αφιερωτικό της έγγραφο του 1253, η Ειρήνη Ζαγαρομάτισσα παραχώρησε χωράφι στη Λεμβιώτισσα που ανήκε στο ζευγηλατείο της¹⁰⁶. Το 1261, η Ειρήνη επιβεβαιώνει την παραχώρηση και μνημονεύει το διαχειριστή στο ζευγηλατείο της στον Κούκουλο και τον *ἐνεργουόντα* το κτήμα της στα Μούρμουντα¹⁰⁷. Η Ειρήνη τους δίνει την εντολή να μην ενοχλούν τη μονή, και μάλιστα η εντολή στον διαχειριστή του κτήματος στα Μούρμουντα είναι ες αεί. Χωρίς να είναι δυνατόν να εντοπίσουμε το κτήμα της Ειρήνης, είναι θεμιτό να υποθέσουμε ότι το μέρος του Ζαγαρομάτη είχε μερίδιο στα κτήματα των Μουρμούντων, που γειτνιάζαν με το κτήμα της μονής. Όπως, άλλωστε, αναφέρει ο Φωκός, στη δυτική πλευρά του δεύτερου κτήματος βρίσκονταν, αριστερά από την ιδιοκτησία της μονής, τα χωράφια που παραδόθηκαν στον πρωτοβεσπιάρη Γεώργιο Ζαγαρομάτη. Χωρίς να είναι δυνατός ο ακριβής προσδιορισμός της θέσης του δεύτερου κτήματος, νομίζουμε ότι μπορούμε να το τοποθετήσουμε στο νοτιοδυτικό άκρο του τρίτου κτήματος, αριστερότερα από το άκρο του Ξηροτροχάλη και στην παρακείμενη τάφρο.

Έτσι, η γενικότερη εικόνα του κτήματος της Λεμβιώτισσας δίνεται από το παρακάτω σχέδιο:

Τοπογραφικά και τοπογραφικά

107. MM Δ', αρ. 146.III, σελ. 234 [Απρίλιος 1261]· πρβλ. αρ. 146.II, σελ. 233-234 [Σεπτέμβριος 1268], Για τα Μούρμουντα, βλ. AHRWEILER, *Smyrne*, 62-63.

108. AHRWEILER, *Smyrne*, 61. Η Ahrweiler υποστηρίζει ότι ο Κούκουλος μπορεί να υπήρξε κατε-

1. Η περιοχή

Κατά την Ahrweiler ο Κούκουλος (ή χώρα Κουκούλου) αποτελούσε περιοχή στα νοτιοδυτικά του κάμπου του Μεμανιωμένου και η ίδια την ταυτίζει με το σημερινό Kakola burun, ακρωτήριο απέναντι από τις Κλαζομενές¹⁰⁸. Θεωρεί, επίσης, ότι το τοπωνύμιο *τὰ κατὰ τὸν Κούκουλον Παλάτια*¹⁰⁹, αναφέρεται σε αυτοκρατορικά κτήματα (domaines de la couronne), ενώ με το ίδιο τοπωνύμιο μνημονεύονται κάποια άλλα Παλάτια¹¹⁰, χωριό που ταυτίζει τα με το σημερινό Paladzik, στη δυτική πλαγιά του βουνού το οποίο βρίσκεται στις παρυφές της πεδιάδας του Μεμανιωμένου¹¹¹.

Ακόμη και αν ο Κούκουλος θα μπορούσε να τοποθετηθεί στο σημερινό Kakola burun¹¹², δεν είναι, όμως, δυνατόν να εννοήσουμε στην ίδια περιοχή το ίδιο τοπωνύμιο Παλάτια σε δύο διαφορετικές τοποθεσίες. Κατ' αρχήν όλες οι μνείες των Παλατίων στο αρχείο της Λεμβιώτισσας αναφέρονται στο ίδιο τοπωνύμιο, που βρίσκεται στον Κούκουλο ή την περιοχή του, δηλαδή δεν υπάρχει άλλος τόπος με το όνομα Παλάτια εκτός από *τὰ κατὰ τὸν Κούκουλον Παλάτια*. Εξάλλου, ο τίτλος-περίληψη του αυτοκρατορικού εγγράφου, που αφορά τα *εἰς τὰ κατὰ τὸν Κούκουλον Παλάτια*, έχει συνταχθεί από κάποιον μοναχό με εποπτεία των κτημάτων της μονής και είναι σαφής: πρόκειται για *πρόσταγμα δωρεαστικὸν χάριν τῶν εἰς τὰ Παλάτια, ἤγουν τοῦ ἐκεῖσε ναοῦ, τῶν οἰκημάτων, τοῦ περιβολίου, τοῦ λουτροῦ καὶ τῶν προσκαθημένων ξένων*. Πρόκειται, δηλαδή, για τον τόπο Παλάτια, όπου βρίσκονται αυτοκρατορικά κτίσματα, *ἐκεῖσε παλάτια*, που έδωσαν το όνομά τους στην περιοχή και για τα οποία ο αυτοκράτορας όριζε ότι η μονή όφειλε *ἐπικρατεῖν ... καὶ*

πανίκιο, πράγμα που δεν αποδέχεται ο ΜΑΚΣΙΜΟΝΙΣ, (*Administration*, 40 σημ. 27), τονίζοντας ότι μόνον δύο κατεπανίκια υπήρξαν στη Μικρά Ασία την εποχή αυτή: της Σμύρνης και της Φιλαδελφείας.

109. ΜΜ Δ', αρ. 77, σελ. 145.

110. AHRWEILER, *Smyrne*, 61. Για το λήμμα Κούκουλος του ευρετηρίου, ο ANGOLD παραπέμπει τον αναγνώστη στα Παλάτια, τα οποία προσδιορίζονται ως αυτοκρατορικά κτήματα. Στο χάρτη του βιβλίου (*Government*, 243) καταγράφονται τα Παλάτια και από κάτω, σε παρένθεση, η λέξη Κούκουλος.

111. AHRWEILER, *Smyrne*, 64.

112. Η τοπογραφία της περιοχής, έτσι όπως εμφανίζεται στα έγγραφα, οδηγεί να τοποθετήσουμε τον Κούκουλο ανατολικότερα, στον κόλπο της σκάλας της Μενεμένης, στην περιοχή του Cigli, γύρω στα 5 χιλιόμετρα προς τα δυτικά από το Κορδελιό. Για την περιοχή και τους εκεί οικισμούς τον ΙΕ' αι. βλ. Irène BELDICEANU-STEINHERR, *Kordoleôn et Mantaia (1467-1476)*, *Essai de géographie historique, Geographica Byzantina* (έκδ. Hélène Ahrweiler), Παρίσι 1981, 47.

113. ΜΜ Δ', αρ. 77, σελ. 145.

*περιποιεῖσθαι*¹¹³.

Όμως, πού βρισκόταν ο τόπος Παλάτια, με τα αυτοκρατορικά οικήματα; Ας δούμε αναλυτικά πώς χαρακτηρίζονται, σε σχέση με τον Κούκουλο τα τρία κτήματα που αποτέλεσαν το μετόχιο των Παλατίων.

α) Ο αυτοκράτορας παραχωρεί *γῆν ζευγαρίων δύο εἰς τὸ ζευγηλατεῖον τῆς βασιλείας μου τὸν Κούκουλον*¹¹⁴. Στο παραδοτικό έγγραφο δεν υπάρχει καμιά ένδειξη τόπου, εκτός από το γεγονός ότι οι άνθρωποι που ενεργούν την καταγραφή και την παράδοση της γης είναι ο παλατοφύλακας Βασίλειος¹¹⁵, ο προερχόμενος από τον Κούκουλο Μιχαήλ Παπαδόπουλος, ο Κωνσταντίνος Καλοστρατήγης, του οποίου δεν προσδιορίζεται ο τόπος κατοικίας, και ο ιερέυς και νομικός ενορίας Λεύκης και Κουκούλης, ο πρωτοπαπᾶς Μιχαήλ Μοσχηνός¹¹⁶. Μαζί με τους απογραφείς, ο επικρατών του ζευγηλατείου Στέφανος Καλόπυρος είχε ορίσει *ὡς εἰδήμονα* και ένα γείτονα του κτήματος που παραδόθηκε, το Μαυρόραχο¹¹⁷. Διαπιστώνουμε, συνεπώς, ότι το πρώτο τμήμα του πρώτου κτήματος σχετιζόταν στενά με τον Κούκουλο, τον οποίο, άλλωστε, ο αυτοκράτορας αναφέρει όταν δωρίζει το δεύτερο μέρος του πρώτου κτήματος: (*γῆν*) *ἐπέκεινα ἧς ἔχει αὕτη εἰς τὸν Κούκουλον γῆς*¹¹⁸.

β) Στη δεύτερη παραχώρηση, ο αυτοκράτορας αναφέρει ότι η γη των ἑξι ζευγαρίων είναι *ἀπὸ τῆς κατὰ τὸν Κούκουλον δημοσιακῆς γῆς τῆς ποτὲ ὑποκειμένης τῷ ἐκεῖσε ὄντι ζευγηλατεῖω τῆς βασιλείας μου*. Ο μεσάζων Δημήτριος Τορνίκης χαρακτηρίζει τη γη αυτή ως *ἀπὸ τῆς εἰς τὸν Κούκουλον γῆς τῶν Παλατίων*, ταυτίζοντας το ζευγηλατεῖο στον Κούκουλο με τα κτήματα των Παλατίων. Εξάλλου, ο Τορνίκης δίνει την εντολή στον Ιωάννη Αλωπό να καλέσει *τοὺς κρείττονας τῶν Κουκουλαῖτῶν, τῶν ἐχόντων εἰδημονίαν εἰς τὴν τοιαύτην γῆν*. Θεωρεῖ, δηλαδή, ότι οι κάτοικοι του Κουκούλου έχουν ουσιαστική γνώση της περιοχῆς των Παλατίων.

γ) Στο αυτοκρατορικό έγγραφο που συγκροτεῖ το μετόχιο των Παλατίων αναφέρεται ότι *ἔφθασεν ἡ βασιλεία μου δωρήσασθαι τῇ μονῇ τῶν Λέμβων τὴν [γῆ] εἰς τὰ κατὰ τὸν Κούκουλον Παλάτια*¹¹⁹. Η αυτοκρατορική έκφραση υποδηλώνει σαφώς ότι η γη των Παλατίων βρισκόταν στον Κούκουλο. Εκτελώντας αυτοκρατορική εντολή, ο προκαθήμενος της Σμύρνης Ιωάννης Αλωπός καταγράφει τη γη, προσ-

114. MM Δ', 75, σελ. 142.

115. Βλ. πιο πάνω, σελ. 96, σημ. 6.

116. MM Δ', αρ. 76, σελ. 143.

117. MM Δ', αρ. 76, σελ. 143.

118. MM Δ', αρ. 79, σελ. 146.

119. MM Δ', αρ. 77, σελ. 145, πρβλ. DÖLGER, *Regesten*, αρ. 1739. Βλ. πιο πάνω, σελ. 3-4.

120. Και ο Φωκάς αναφέρει ότι η γη παρεδόθη στη μονή από το σεβαστό Αλωπό, προκαθήμενο

διορίζοντας κάθε φορά την ονομασία του κτήματος. Ο Αλωπός αναφέρει ότι η καταγραφή έγινε με τη συνεργασία κατοίκων από Κούκουλο. Ἐπιπλέον, γράφει ο Αλωπός, *εἰς τὸν κάμπου τοῦ Μεμανιωμένου μετακαλεσάμενος καὶ τοὺς κρείττονας οἰκοδεσπότας τοῦ Κουκούλου*, ανάμεσα στους οποίους ήταν και ο γνωστός μας από την πρώτη καταγραφή Μιχαήλ Παπαδόπουλος, κάτοικος του χωρίου αυτού¹²⁰. Ωστόσο, μαζί τους ήταν και κάποιοι εκ τῶν *οἰκούντων εἰς τὰ Παλάτια*, γεγονός που αποτελεί μια πρώτη ένδειξη πως τα Παλάτια ήταν τόπος με κατοίκους, που μπορούσαν να διακριθούν από εκείνους του Κουκούλου.

δ) Ο Μιχαήλ Φωκάς, όπως είδαμε, αναφέρει ότι η γη του μετοχίου των Παλατίων βρισκόταν *κατὰ τὸν κάμπου τοῦ Μεμανιωμένου* και συνιστούσε το *βασιλικὸν ζευγηλατεῖον τῶν Παλατίων*¹²¹. Ὅπως και ο Αλωπός, έτσι και ο Φωκάς τοποθετεῖ τα δύο πρώτα κτήματα στον κάμπο του Μεμανιωμένου, το δεύτερο ὄντας το παλαιὸ προάστειο του Ασάνη, ενώ αναφέρει ότι τα *χωραφιαῖα τόπια* του κτήματος ἦσαν *πλησίον καὶ γύρωθεν τῶν Παλατίων*¹²².

Σύμφωνα με τα παραπάνω, ο τόπος των Παλατίων, με τα αυτοκρατορικά κτίσματα και το ομώνυμο ζευγηλατεῖο, βρισκόταν στον κάμπο του Μεμανιωμένου και υπαγόταν διοικητικά στο χωρίο Κούκουλος. Στο ζευγηλατεῖο πρέπει να ανήκε ὅλη η γη που διέθετε το δημόσιο στην περιοχή. Στη συνέχεια, οι δημόσιες γαίες των Παλατίων αποτέλεσαν το μετόχι των Παλατίων, που ανήκε, και αυτό, διοικητικά στον Κούκουλο.

Αναφέραμε ότι στην καταγραφή του Αλωπού συμμετείχαν *οἰκούντες εἰς τὰ Παλάτια* και υποθέσαμε ότι τα Παλάτια ήταν οικισμός ξεχωριστός από τον Κούκουλο. Την υπόθεσή μας ενισχύει η μνεία της θυγατέρας του Νικολάου του Κρητικού, *τοῦ καὶ Δερματᾶ*, η οποία ονομαζόταν Ειρήνη Παλατιανή¹²³. Ορισμένα έγγραφα του μετοχίου μας επιτρέπουν να συμπεράνουμε ότι τα Παλάτια αποτελούσαν τόπο διακριτό, ξεχωριστό από τον Κούκουλο. Πρόκειται για πωλητήρια έγγραφα, σύμφωνα με τα οποία τα προς πώληση χωράφια βρίσκονταν κοντά στα κτήματα της Λεμβιώτισσας. Ἐνα από τα έγγραφα μνημονεύει ότι το χωράφι βρισκόταν *ἐν τῇ γειτονία τῶν Παλατίων*¹²⁴, ενώ το έγγραφο με το οποίο ο Νικόλαος Δερματᾶς και η οικογένειά του πωλούν το *ἰδιοπεριόριστο* χωράφι τους κάνει λόγο για τη *θέσι* των Παλατίων¹²⁵. Ἄλλα, τέλος, έγγραφα αναφέρουν χωράφια στην *τοποθεσία* των

Σμύρνης, και τους *ἐκκρίτους* κατοίκους του Κουκούλου: MM Δ', αρ. 2, σελ. 9.

121. Βλ. πιο πάνω, σελ. 99.

122. MM Δ', αρ. 2, σελ. 11, αρ. 79, σελ. 149.

123. MM Δ', αρ. 97, σελ. 174 [Ιούνιος 1276].

124. MM Δ', αρ. 81, σελ. 152 [Μάρτιος 1254].

125. MM Δ', αρ. 90, σελ. 164, [Απρίλιος 1272].

Παλατίων¹²⁶. Έτσι, είναι σχεδόν βέβαιο, κατά τη γνώμη μας, ότι στον τόπο των Παλατίων¹²⁷, που πήρε το όνομά του από τα αυτοκρατορικά οικήματα, τα παλάτια, είχε σχηματιστεί ένας ξεχωριστός οικισμός.

Ανάμεσα στις ιδιοκτησίες του μετοχίου των Παλατίων, ο Φωκάς καταγράφει και το λιβάδι των Αββάδων¹²⁸, που βρισκόταν στα βορειοδυτικά του τρίτου κτήματος, το οποίο με τη σειρά του ήταν *πλησίον και γύρωθεν* στα παλάτια. Ο Φωκάς βεβαιώνει ότι το λιβάδι βρισκόταν σε μικρή απόσταση από το κτήμα: *σύνεγγυς ... και πλησίον*, και δίνει γι' αυτό ενδιαφέρουσες πληροφορίες, όπως ότι υπήρξε άλλοτε κεραμείο και ότι *έχρημάτισε και εις κοπήν χόρτου λόγω τῶν ἐν τοῖς Παλατίοις ὄσπιτιών*. Με άλλα λόγια το λιβάδι αποτελούσε, λόγω γειννίασης, παράρτημα των οικημάτων που ο αυτοκράτορας είχε παραχωρήσει με την *πρόσταξι* του στη Λεμβιώτισσα¹²⁹. Κατά συνέπεια, ο τόπος των Παλατίων και τα οικήματά του θα πρέπει να αναζητηθούν κοντά στο λιβάδι των Αββάδων.

Και τα τρία κτήματα της μονής που ανήκαν στο μετόχι των Παλατίων βρίσκονταν επάνω στον ίδιο δρόμο, εκείνον που οδηγούσε στον Κούκουλο, δηλαδή τα κτήματα βρίσκονταν στα περίχωρα του χωριού. Είδαμε ότι το δεύτερο κτήμα, δηλαδή το προάστειο του Ασάνη, γειννίαζε πιθανότατα με το τρίτο. Το τρίτο, όμως, κτήμα δεν ήταν μια απλή έκταση γης στην ευρύτερη περιοχή του Κουκούλου, αλλά προσδιορίζεται από τη γειτονία του με τα αυτοκρατορικά κτίσματα, τα παλάτια, που πρέπει να ήταν το κέντρο του τόπου των Παλατίων. Πράγματι, το κτήμα αυτό το αποτελούσαν χωράφια *πλησίον και γύρωθεν τῶν Παλατίων* ή *γύρωθεν τῶν Παλατίων και πλησίον διακείμενα*¹³⁰. Από τις τοπογραφικές ενδείξεις καθίσταται σαφές

126. MM Δ', αρ. 84, σελ. 154, αρ. 85, σελ. 157, αρ. 89, σελ. 163 (το κείμενο δεν αναφέρει γειτονία με το κτήμα της μονής· σύμφωνα με τον τίτλο, το χωράφι βρισκόταν *εἰς τὸν περίορον τῶν Παλατίων*). Στα αυτοκρατορικά έγγραφα για τη διαφορά της μονής της Λεμβιώτισσας με το Μιχαήλ Βρανά (MM Δ', αρ. 178.I, σελ. 273 [Ιούνιος 1286], αρ. 178.II, 275 [Ιούνιος 1286] και αρ. 178.VI [Οκτώβριος 1287]· πρβλ. Dölger, *Regesten*, αρ. 2115, 2116, 2123), αλλά και στην απόφαση του αυτοκρατορικού σεκρέτου για την ίδια υπόθεση (MM Δ', αρ. 178.III, σελ. 276 [Ιούνιος 1286] γίνεται λόγος για *τόπια*, *ύπεργα* και *νομαδιαία*, που βρίσκονται στην *τοποθεσία* του κάμπου του Μεμανιωμένου στην *περιοχή* των Παλατίων. Ωστόσο, στην απόφαση του δικαστηρίου που έγινε επί τόπου αναφέρεται ότι τα μέλη του πήγαν στο μετόχι της μονής τα Παλάτια (MM Δ', αρ. 178.IV, σελ. 281 [Μάιος 1287]).

127. Πρβλ. την έκφραση *ἐν τῇ γῇ τῶν Παλατίων*, που αναφέρει το χρυσόβουλλο για την εγκατάσταση των καλλιεργητιῶν (MM Δ', αρ. 3, σελ. 20). Ο Φωκάς, αναφερόμενος στο χώρο των οικημάτων, μνημονεύει την *περιοχή* των Παλατίων, όπου βρισκόταν το *ιδιοπεριόριστο* περιβόλι: MM Δ', αρ. 2, σελ. 13.

128. MM Δ', αρ. 2, σελ. 13.

129. Βλ. και πιο πάνω, σελ. 118, σημ. 75.

130. MM Δ', αρ. 2, σελ. 11, αρ. 79, σελ. 149, αρ. 79, σελ. 148-149.

ὅτι ὁ δρόμος πρὸς τὰ Παλάτια κατέληγε σ' αὐτὸ τὸ κτήμα. Ὁ δρόμος μνημονεύεται καὶ στα τρία ἔγγραφα σχετικὰ με χωράφια ποῦ αφιερώθηκαν στὴ μονή καὶ βρίσκονταν στὰ βόρειά του¹³¹. Εξάλλου, ὁ δουκεῦων τῶν *δεσποινικῶν κτημάτων* Ἰωάννης Κόμης, αναφέρεται στὸ κτήμα αὐτὸ ὡς *τοῦ τῆς τοιαύτης μονῆς κτήματος τοῦ ἐπιλεγομένου Παλάτια*¹³². Εἶναι, λοιπόν, εὐλόγο νὰ υποθέσουμε ὅτι τὰ οικήματα τῶν παλατίων βρίσκονταν στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ τρίτου κτήματος, καθὼς χωράφια ποῦ τὸ συναποτελοῦσαν ἦταν *γύρωθεν τῶν Παλατίων*.

Το περιβάλλον

Είδαμε ὅτι τὸ χωράφι ποῦ αφιέρωσε ὁ σεβαστὸς Γεώργιος Πετρίτζης στὴ Λεμβιώτισσα, βρίσκονταν στὸ ὄριο ἐνὸς ἀπὸ τὰ κτήματα τοῦ μετοχίου καὶ συνόρευε με ἀλυκές¹³³. Σὲ ἀλυκές κατέληγε, σύμφωνα με τὸν Ἀλωπό καὶ ὁ δρόμος ποῦ περνοῦσε πλάι στὸ Ἀλυκοβάσταγο, με τὸ ὁποῖο συνόρευε τὸ δεῦτερο κτήμα τοῦ μετοχίου¹³⁴. Ἐνα ἀπὸ τὰ χωράφια ποῦ ὁ Δερματὰς αφιέρωσε στὴ Λεμβιώτισσα, ἐκεῖνο ποῦ βρίσκονταν κοντὰ στὸ τρίτο κτήμα τοῦ μετοχίου τῶν Παλατίων, δηλαδὴ ἐκεῖνο ποῦ ἦταν γύρω καὶ κοντὰ στὰ Παλάτια, εἶχε ἕνα δρόμο ποῦ ὁδηγοῦσε στὰ βιβάρια (ιχθυοτροφεία). Θα πρέπει, ἐπιπλέον νὰ θυμηθοῦμε ὅτι στὰ βόρεια τοῦ τρίτου κτήματος βρίσκονταν ἕνας *θαλασσινὸς λάκκος*¹³⁵.

Καὶ ἄλλα, ὅμως, χωράφια στὴν ἴδια περιοχὴ, ὅπως αὐτὰ ποῦ ὁ Νικόλαος Δερματὰς αφιέρωσε στὴ μονή τῆς Λεμβιώτισσας, παρέχουν ἐπαρκεῖς ἐνδείξεις ὅτι τὰ κτήματα τοῦ μετοχίου βρίσκονταν κοντὰ στὴ θάλασσα¹³⁶. Ἐνα ἀπὸ τὰ χωράφια, ποῦ λεγόταν ἡ Βαμβάκη, πρέπει νὰ ἦταν στὴν περιοχὴ τοῦ τρίτου κτήματος τοῦ μετοχίου. Στὸ βόρειο μέρος τοῦ, τὸ χωράφι βρίσκονταν κοντὰ στὴν οδὸ γιὰ τὸν Κούκουλο, σὲ μία ἀπὸ τὶς πλευρὲς τοῦ εἶχε βούρλα, ποῦ συχνὰ συναντήσαμε στὶς ἄλλες καταγραφές, καὶ *ἀλμοτόπι*, δηλαδὴ μία περιοχὴ ποῦ κατακλύζεται ἀπὸ τὴ

131. Βλ. πιο πάνω, σελ. 119 κ.ε.

132. ΜΜ Δ', αρ. 99, σελ. 176. Καὶ ἄλλα ἔγγραφα μιλοῦν γιὰ τὰ Παλάτια ἐννοώντας, προφανῶς, τὸ τρίτο κτήμα: ΜΜ Δ', αρ. 89, σελ. 163, αρ. 101, σελ. 178.

133. ΜΜ Δ', αρ. 87, σελ. 159, βλ. πιο πάνω, σελ. 13, σημ. 47. Εξάλλου, ἡ οἰκογένεια Πετρίτζη αφιέρωσε στὴ Λεμβιώτισσα χωράφι στὴν τοποθεσίᾳ τοῦ Ἀλυκού, πλησίον σὲ κτήμα τῆς μονῆς. Τὸ αφιερωτήριο ἀνήκει στὰ ἔγγραφα τοῦ μετοχίου τῶν Παλατίων: ΜΜ Δ', αρ. 95, σελ. 171-172 [Ἀπρίλιος 1275].

134. Βλ. πιο πάνω, σελ. 111, σημ. 55, σελ. 133.

135. Βλ. πιο πάνω, σελ. 122.

136. ΜΜ Δ', αρ. 80, σελ. 150-152 [Ἀπρίλιος 1265].

137. Γιὰ τὴ σημασίᾳ τοῦ ὀρου *λάμμη*, βλ. AHRWEILER, *Smyrne* 19, σημ. 83. Πρβλ. GOUNARIDIS, La

θάλασσα. Στα ανατολικά το χωραφιού υπήρχε μια *λάμπη*¹³⁷, δηλαδή ένας βαλιτόπος με ψάρια. Κοντά στο χωράφι αυτό, ο Δερματάς αφιέρωσε ένα άλλο με *άλμοτόπι* και *άλυκοτόπι*¹³⁸. Με άλλα λόγια, τα κτήματα του μετοχίου των Παλατίων, αλλά και τα παλάτια, βρίσκονταν σε παραθαλάσσιο περιβάλλον.

Το χωράφι του Μιχαήλ Κολελού και του Μιχαήλ Αββαδόπουλου, που αγόρασε η Λεμβιώτισσα το Μάρτιο του 1262, βρισκόταν και αυτό σε παραθαλάσσιο περιβάλλον. Το χωράφι βρισκόταν στη βόρεια πλευρά του τρίτου κτήματος του μετοχίου των Παλατίων, που το αντίκριζε η μια πλευρά του¹³⁹. Το χωράφι χώριζε από την ιδιοκτησία του Κουκουβάβλη ένα *αύλακιο*, δηλαδή μονάδα ψαρέματος¹⁴⁰. Περιγράφοντας το χωράφι, το έγγραφο αναφέρει *εις τὸν στροφὸν λιγαρέαν μίαν μεγάλην συμποδίζουσιν αὐτὴν καὶ ἀποδιδοῦσαν εἰς ἑτέρας μικρὰς δύο καὶ ἀπαγομένους αὐτάς. ἴσταται εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτῶν καλαμέα καὶ ἀποδιδοῖ ἐν τῇ ἄλμῃ. ἐκ δὲ τοῦ αὐλακίου λιγαρέας τρεῖς, ἡ μὲν μία ἐν τῇ ὁδῶ, αἱ δὲ δύο ἐν τῶ μέσῳ, καὶ ἀπάγουσιν ἕως τῆς ἄλμης. Λυγαριές καὶ καλαμιές που φτάνουν ἕως τῆς θάλασσης. Βρισκόμαστε δίπλα στα Παλάτια, παρὰ θῖν' ἄλός.*

pêche au golfe de Smyrne, 266.

138. Στα όρια του χωραφιού υπήρχαν *όξυκάραι*, όρος αθησαύριστος στα λεξικά και στα δημοσιευμένα έγγραφα του Αγίου Όρους. Σύμφωνα με το Oxford Latin Dictionary, η *chara* «είναι άγνωστο φυτό που φυόταν στην Ήπειρο». Στη σύγχρονη βοτανική, *χάρα* είναι ένα είδος φύκης. Προφανώς, πρόκειται για κάποιο φυτό όπως η κάλλι ή ελοκαρίς, που είναι οξύφυλλος.

139. ΜΜ Δ', αρ. 148, σελ. 237-238. Για τα σύνορα του χωραφιού, βλ. πιο πάνω, σελ. 123-124.

140. Βλ. πιο πάνω, σελ. 109, σημ. 50.

Paris GOUNARIDIS, Les documents d'archives du métoche de Palatia. Constitution, données topographiques et localisation d'un métoche de Lembiôtissa (Smyrne)

L'étude concerne Palatia, le metoche du monastère de Lembiôtissa, qui se trouvait au nord du golf de Smyrne, dans la plaine de Memaniomenos (Menemen). Le codex des documents d'archives du monastère, du XIII siècle, conserve un dossier d'actes de la pratique qui permettent d'étudier de processus de la constitution du métoche et de son statut économique et administratif. A partir des documents de ce dossier, on trace les cartes des terres qui appartenaient au metoche et l'on essaie de les localiser dans l'espace.

